

L'estudi de transcripcions i documents

Carles Riba Campos

PID_00212208

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

1. Transcripcions i documents	5
1.1. Transcripcions	5
1.1.1. Introducció	5
1.1.2. Precisions conceptuals i terminològiques sobre transcripcions i documents	6
1.1.3. Fonts de material transcrit i nocions de la tècnica de notació de la transcripció	7
1.2. Documents	11
1.2.1. Què és un document	11
1.2.2. Tipus de documents	13
2. Documents microtextuals	16
2.1. Relats, narracions	16
2.1.1. Els relats d'episodis socials: la perspectiva etogènica	16
2.1.2. La producció d'ordre social i les pràctiques interpretatives: la perspectiva etnometodològica sobre el relat	20
2.2. Històries de vida	22
2.2.1. Trets principals de les històries de vida	22
2.2.2. Consideracions sobre el valor de les històries de vida ...	26
2.3. Autoinformes	27
2.3.1. Trets principals dels autoinformes	27
2.3.2. Consideracions sobre el valor dels autoinformes	30
2.4. Cartes i material epistolar	30
2.4.1. Trets principals de les cartes i el material epistolar	31
2.4.2. Criteris generals per a la contextualització de la documentació epistolar	33
3. Documents macrotextuals	35
3.1. Diaris	35
3.1.1. Trets principals dels diaris	35
3.1.2. Consideracions sobre el valor dels diaris	36
3.2. Autobiografies i memòries	38
3.2.1. Trets principals de les autobiografies	38
3.2.2. Consideracions sobre el valor de les autobiografies i memòries	39
3.3. Diferències entre diaris i autobiografies	40
4. L'anàlisi de contingut	42
4.1. Conceptes bàsics	42
4.1.1. Generalitats	42
4.1.2. Materials de l'anàlisi de contingut	44

4.2.	Punts d'origen, direccions i punts d'aplicació de l'anàlisi de contingut	45
4.2.1.	Punts d'origen i punts d'aplicació	46
4.2.2.	Direccions de desenvolupament	47
4.3.	Unitats d'anàlisi	54
4.3.1.	Unitats textuais	55
4.3.2.	Unitats contextuais	55
4.4.	La categorització en l'anàlisi de contingut	56
4.4.1.	La categorització d'unitats de registre codificades	57
4.4.2.	Construcció d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut o AC	58
4.4.3.	Estructura d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut o AC	59
Bibliografia		63

1. Transcripcions i documents

1.1. Transcripcions

1.1.1. Introducció

Un cop més haureu de retrocedir al mòdul inicial de la nostra exposició per tal de situar-vos respecte al tema que abordarem a continuació. Heu de recordar que l'observació documental, en tant que forma particular d'observació indirecta, és una de les vies d'actuació principals de la investigació qualitativa, una de les que han permès aproximacions ben representatives d'aquesta classe de recerca.

L'investigador qualitatiu sovint analitza, interpreta, documents. En aquests afloren o s'oculden, segons els casos, els comportaments, valors, creences, opinions, de la comunitat, grup social o persones que es volen estudiar.

Però, d'altra banda, fins i tot quan el material de base sobre el qual treballa l'investigador no correspon a documents originals, fins i tot quan ha estat obtingut mitjançant tècniques d'observació no participant i participant com les que hem exposat fins ara, també llavors aquest material de base sovint acaba essent un text escrit, adoptant el format de transcripcions, de còpies en paper o ordinador de la conducta verbal registrada als subjectes.

Finalment, les mateixes anotacions o registres narratius de l'observador es poden considerar documents.

En definitiva, una part important de la investigació qualitativa acaba desembocant en l'estudi de registres de les verbalitzacions de les persones o en els documents o textos que aquestes creen. Això no solament justifica la inclusió d'aquest tema en aquesta exposició, sinó que –com veurem– també explica perquè el nucli essencial de les anàlisis de dades qualitatives es concentra en l'examen dels **continguts lingüístics** de la parla, del discurs o de les narracions dels subjectes, aspecte que tractarem al final d'aquest mòdul. Per això sovint, en relació amb aquest punt, es diu que una part troncal de la investigació qualitativa adopta un **enfocament narratiu**.

Des d'aquesta òptica, la informació que us donem a continuació cobrirà les fases següents:

Vegeu també

Podeu veure la casella 3 de la taula que trobareu en l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 4.1.1, "Generalitats", d'aquest mòdul didàctic.

1) Primer us parlarem de **transcripcions i documents** en general: transcripcions fetes a partir de registres participants o no participants, i documents escrits, contrastats amb les transcripcions.

2) Després entrarem en el territori dels **materials microtextuals**, materials que sovint es poden enquadrar en un context híbrid, adés d'observació participant (quan l'observador demana el document al subjecte i, per tant, interactua amb ell), adés d'observació indirecta (quan es tracta de documents espontàniament creats, ja que llavors l'observador estudia productes del comportament i no el comportament en si mateix).

3) Finalment, abordarem els **documents macrotextuals**, gairebé sempre espontanis, que l'analista ha d'examinar i interpretar a la força *a posteriori*, retrospectivament o *ex post facto*, un cop ja han estat confegits, amb la perspectiva peculiar de l'observació indirecta.

1.1.2. Precisions conceptuals i terminològiques sobre transcripcions i documents

En una transcripció l'observador posa per escrit el que el subjecte diu, servint-se de notacions especials a més de les pròpies de l'escriptura convencional.

Com ja hem fet notar en diferents llocs del text, l'investigador social, el psicòleg, pot recollir informació codificada sobre les accions o conductes no verbals dels subjectes, o pot registrar directament les seves emissions verbals; pot escollir entre anotar el que la gent fa i el que la gent diu, tot i que –òbviament– també pot fer ambdues coses a la vegada.

Quan l'observador qualitatiu registra el que la gent diu ho fa habitualment mitjançant una gravació en suport electrònic (vídeo, magnetòfon), atès que posar per escrit directament en un paper el que un subjecte va dient exigiria un domini excepcional d'alguna de les tècniques taquigràfiques existents. Certament, alguns dels treballadors de camp del passat utilitzaven aquestes tècniques, però actualment, tot i que el seu coneixement podria ser una ajuda complementària en el registre d'informació, són força prescindibles en el ben entès que l'observador compta amb la possibilitat d'emmagatzemar el material en una cinta i sentir-lo o veure'l tantes vegades com calgui.

Ultra això, el recurs de reproduir la cinta tants cops com sigui necessari també garanteix un nivell de fiabilitat del registre que, altrament, seria difícil d'assolir.

De manera que una cosa és la transcripció de material "enllaunat", gravat, desat en suport electrònic, i una altra la transcripció en directe d'allò que diu una persona. És clar que quan es fa la primera d'aquestes operacions també es po-

den emprar símbols de caire taquigràfic, però la seva utilització en aquest context no té els components de pressió temporal i rapidesa d'execució que té quan la transcripció és en directe; per consegüent, el risc d'error és menor.

D'una altra banda, no hem de confondre l'operació de transcripció amb la de categorització o codificació. En efecte, una cosa és aconseguir una **còpia** fefaent d'allò que un subjecte diu i una altra **classificar** aquesta informació verbal en categories de significat o d'un altre tipus. També des d'aquest punt de vista és obvi que la codificació o categorització de la producció verbal d'una persona difícilment es pot fer directament, a mesura que aquesta va parlant: és molt més còmode fer-la a partir d'una gravació o –encara millor– d'una transcripció anterior. Però, a banda de la comoditat, aquesta darrera opció és, sobretot, més fiable en la mesura que evita biaixos introduïts per l'observador quan aquest es veu obligat a codificar sobre la marxa i acceleradament les emissions verbals d'un subjecte –per exemple, d'un subjecte entrevistat.

1.1.3. Fonts de material transcrit i nocions de la tècnica de notació de la transcripció

1) **Fonts.** En termes globals les transcripcions sobre les quals pot treballar un investigador qualitatiu poden tenir tres procedències:

- **Materials procedents d'observació participant obtinguts amb alguna de les tècniques d'entrevista.** Les entrevistes que produeixen més material textual són, lògicament, les de tipus no estructurat, amb respostes obertes, i les entrevistes en profunditat, en les quals l'entrevistador dóna l'oportunitat al subjecte d'esplaiar-se força lliurement en l'exercici de la seva capacitat verbal. En aquests casos, la transcripció d'una entrevista genera, d'una banda, un text de tipus dialògic o conversacional que reflecteix la interacció entre entrevistador i entrevistat i, d'una altra, seccions totalment narratives corresponents a les intervencions per separat del subjecte quan fa les seves exposicions o argumentacions. En canvi, les entrevistes amb aspecte de qüestionari o molt estructurades, més que textos analitzables o interpretables, donen lloc directament a categoritzacions de la producció verbal del subjecte. Aquesta darrera ja ha estat canalitzada des de l'inici del registre, per mitjà de les preguntes i de les alternatives fixes de resposta, cap allà on volia l'entrevistador.
- **Materials procedents d'observació participant obtinguts mitjançant altres tècniques, diferents de l'entrevista.** Així, per exemple, en un registre d'incidents crítics consignem de fet comentaris verbals del subjecte, igual que ho fem en un registre d'espècimens o en modalitats d'observació participant etnogràfica en què el que digui un subjecte ofereix interès a l'investigador. Però, fonamentalment, els materials sobre els quals les tècniques de notació de les transcripcions s'han desenvolupat més i millor són els de l'anàlisi conversacional, que podem incloure en aquest parà-

Vegeu també

Sobre entrevistes amb respostes obertes podeu veure l'apartat 1.3.1, "Tipus d'entrevista segons el grau de planificació o de rigidesa del guió de l'entrevista", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

Sobre entrevistes en profunditat podeu veure l'apartat 1.2.2, "Tipus d'entrevista segons la profunditat en penetrar les motivacions o raons del subjecte", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre el **registre d'incidents crítics** podeu veure l'apartat 3.3, "En participació-observació: els incidents crítics de Flanagan", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

graf si suposem que els subjectes són conscients que es realitza un registre de la seva conversa (per exemple amb càmera oculta). A diferència de l'entrevista, aquesta classe de materials generalment exclou el discurs del subjecte adreçat específicament a l'investigador. En rescabament abraça, no solament les expressions verbals del subjecte no adreçades a ningú en particular, sinó també les seves converses amb altres subjectes.

- **Materials procedents d'observació no participant.** Evidentment es tractarà de recerques l'objecte d'estudi de les quals inclou comportaments verbals que han de ser registrats, al costat d'accions no verbals o independentment d'elles. Com en el cas anterior, els subjectes fan comentaris verbals sols o parlen amb altres persones; però ara l'observador registra les seves frases sense que se n'adonin.

Qualitatiu

Estenen l'accepció del terme *qualitatiu*, als materials enumerats fins aquí podríem afegir els que es deriven de processos comunicatius no verbals, gestuals, posturals, expressius. Com ja hem vist (mòdul 1, apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics"), la indagació qualitativa no descansa indefectiblement en el material verbal, sinó més aviat en el material significatiu, i aquest darrer pot estar vehiculat per comportaments no verbals com una configuració gestual o una expressió facial.

A més això, també cal admetre que algunes transcripcions qualitatives poden recollir, en comptes de produccions verbal, cadenes de segments gestuals i expressius plasmats mitjançant notacions convencionals, una mena de taquigrafia aplicada a l'acció corporal comunicativa.

La literatura clàssica sobre aquest tema, en l'àrea de la comunicació no verbal, és abundant. Vegeu, per exemple, una de les notacions històricament més elaborades (tot i que feixuga d'aplicar) a R. L. Birdwhistell (1979). *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili.

2) La tècnica de notació de la transcripció. Convertir en llenguatge escrit el que un subjecte diu o expressa verbalment no hauria d'exigir la possessió de cap tècnica especial fora de la de saber escriure o –millor– la de saber escriure al dictat. No l'hauria d'exigir, sobretot, quan –com ja hem dit– aquesta conversió es pot fer tranquil·lament i per etapes a partir d'una gravació.

Malgrat tot, una certa capacitat de condensació pot ser útil quan el material recollit té un cert embalum i, en casos així, el coneixement d'alguna notació taquigràfica o semblant ajuda a fer més àgil la transcripció.

Ara bé, on la transcripció exigeix de manera més inevitable el desenvolupament de notacions addicionals, a fi de fer-la fidel, és en la plasmació dels aspectes paralingüístics i conversacionals de la parla:

- Entre els aspectes **paralingüístics** es compten l'entonació, la cadència del discurs, les pauses, l'allargament de fonemes, els sons orals (però no verbals) que fa el subjecte (raspera, estossecs, badalls), etc.

Vegeu també

Sobre el **registre d'espècimens**, en el mateix mòdul podeu veure l'apartat 3.1, "En observació actuant: els espècimens de Barker", i sobre **modalitats d'observació participant etnogràfica** l'apartat 3.2, "En observació implicada: el treball de camp etnogràfic".

Vegeu també

Sobre l'**anàlisi conversacional** podeu veure l'apartat 2.3, "L'anàlisi conversacional", del mòdul didàctic "L'estudi qualitatiu de la interacció social i els grups" d'aquesta assignatura.

- Entre els **conversacionals** es consideren els torns de conversa i les interrupcions i encavalcaments de la parla dels interlocutors, tal com ja hem vist en l'exposició dels trets principals de l'anàlisi conversacional.

Tots aquests aspectes s'han de recollir mitjançant símbols desenvolupats *ad hoc* per cada autor o, de vegades, demanats en préstec a la lingüística. Òbviament, també es podrien descriure per mitjà de llenguatge corrent, però aleshores el volum de la transcripció arribaria a cotes que la farien immanejable.

A continuació incloem un d'aquests codis o notacions de transcripció, elaborat per Heritage en l'àmbit d'estudi de l'anàlisi conversacional.

Les intervencions dels dos participants del diàleg van en línies consecutives. Sobre la transcripció de les frases dels interlocutors s'anoten els símbols següents:

Lectura recomanada

J. Heritage (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge (USA): Polity.

Símbol	Descripció	Significat
[Claudàtor d'esquerra	Van en parells i indiquen el punt en què hi ha encavalcament entre la parla d'un interlocutor i de l'altre.
=	Igual	Es posen un al final d'una línia i l'altre al començament de la següent. Informen de la continuïtat absoluta entre ambdues (no hi ha pausa entre elles ni encavalcament).
(Nombre)	Nombre entre parèntesis	Nombre de dècimes de segon que han passat entre dos moments de la conversa.
(.)	Punt entre parèntesis	Una petita pausa, menor d'una dècima de segon.
-----	Subratllat de frase o paraula	Alguna accentuació de la parla, en forma de canvi de to o volum.
:	Dos punts	Prolongació del so immediatament anterior. El nombre de marques de dos punts indica la magnitud de la prolongació.
Majúscula	Paraules o parts de paraules amb majúscula	Expressen un volum de veu relativament gran en relació amb el context.
.hhhhh hhhhh	Files de <i>h</i> precedides per un punt o no	Una fila de <i>h</i> precedida per punt indica inspiració (presa d'aire). Una fila de <i>h</i> no precedides per punt indica expiració (expulsió d'aire).
()	Parèntesis buits	No s'ha sentit bé el que deien els subjectes.
(Paraula)	Paraula entre parèntesis	No s'ha sentit bé el que deien els subjectes, però se'n poden fer conjectures.
((.....))	Dobles parèntesis	Són descripcions de l'autor, més que transcripcions.
. , ?	Signes de puntuació	Tipus d'entonació o cantarella de qui parla.

Vegem un exemple, a la força parcial, d'aquesta mena de transcripcions. Correspondria a la modalitat de **material d'entrevista no estructurada** a què hem al·ludit més amunt.

Exemple

Es tracta d'una adaptació d'un exemple de Heritage que figura a D. Silverman (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, 118. London: Sage. Aquí suposarem que l'entrevistador és una assistenta social que parla amb un pare de família en dificultats, ja que té la dona al llit. Entrevistador = E; subjecte = S. La línia es trenca per canvi de torn o –també– quan la intervenció dura més d'un segon.

E:	Ens preguntem si podem fer alguna cosa per vostès.
S:	[Bé, pss
E:	[Vull dir:::(3) tal volta podríem anar a comprar o ajudar-la en altres cose:s? (7)
S:	És molt ama:ble senyora .hhh Per ara no cal:. De fet tenim els dos <u>no:is a casa</u> =
E:	= Bé, bé. Si necessita quelco::m =
S:	= GRÀCIES, gràcies

Atengueu ara a un segon exemple que il·lustra les altres dues modalitats de transcripció abans també apuntades, a saber, transcripcions a partir de **materials obtinguts fora del context d'entrevista** (però en observació participant) o a partir de **registres observacionals no participants**:

Exemple

Les transcripcions a què ens referim ara corresponen a la recollida de dades en un sector de la psicologia industrial i l'ergonomia anomenat *anàlisi de tasques*. Aquest darrer terme al·ludeix a la feina de producció en el lloc de treball (una cadena de muntatge, un taller, una oficina de correus, etc.). Hi ha diverses aproximacions possibles a l'anàlisi de la conducta en aquests contextos, però aquí ens cenyirem a la que es relaciona amb el tema que estem treballant, és a dir, al registre i transcripció de material verbal.

Un material així es podria recollir després de l'activitat laboral pròpiament dita, mitjançant una entrevista. Però aquesta possibilitat ja l'hem vist i, a més, la informació que ens donés un treballador en una entrevista no tindria la mateixa significació que els comentaris que pogués fer aquest mateix subjecte en el curs de la seva feina, amb molta més motivació i espontaneïtat.

Per tant, aquests comentaris fets *on line*, mentre el treballador està executant la tasca per la qual el paguen, són material verbal registrable.

Al seu torn, aquest material es pot obtenir en situació d'observació participant o d'observació no participant. En la primera d'aquestes opcions, el subjecte sap que s'està gravant el seu comportament; en la segona no ho sap. En un context com aquest segurament seria més desitjable l'última opció, atès que la primera induiria inevitablement una dosi considerable de reactivitat, difícilment extingible amb l'habitució del subjecte a la situació de ser observat.

En qualsevol cas, tots dos registres haurien de donar com a resultat transcripcions dels comentaris verbals del subjecte durant la seva feina, comentaris que acompanyarien les frustracions, contratemps, fatiga, èxits i fracassos del procés. Semblantment a l'exemple de l'entrevista, el material verbal s'hauria de registrar en paral·lel amb els esdeveniments que anessin succeint i amb els aspectes paralingüístics de la locució del subjecte.

Un registre d'aquesta classe podria adoptar un aspecte com el que mostrem a continuació. Imagineu un obrer en una cadena. La seva feina és soldar les peces que li arriben en diferents parts de la seva estructura. El registre comença a les 9 AM. L'obrer parla sol, si no s'indica el contrari. Per tal de recollir els aspectes paralingüístics de la parla fem servir les mateixes notacions d'Heritage utilitzades més amunt:

Núm. d'ordre	Punts temporals de registre	Comentaris verbals	Context d'actuació
1	09.00.43	A veure quin dia <u>tindrem avui</u> hhhh! Sembla que no tindrem problemes amb el soldador, o:::i ?	Agafa el soldador. Li arriba la primera peça per a aplicar punt de soldadura.
2	09.03.56	Això s'ha d'engreixa:r. CADA DIA IGUAL!	Ha alçat l'articulació sobre la qual se sosté la peça que s'ha de soldar, i ha grinyolat.
3	09.05.21	Home.. .Sembla que ja estem funcionant.	Passa a la segona peça.
4	09.09.01	Què::? AVUI ARRIBEN GREIXOSES, <u>E:H?</u>	Parla amb un company que té dificultats per a subjectar les peces en els suports.
...

Les transcripcions es poden fer de materials verbals de diferents procedències, obtinguts d'entrevistes i d'altres registres participants o també de les verbalitzacions espontànies dels subjectes en registres no participants.

1.2. Documents

1.2.1. Què és un document

Un document és un text confegit per un subjecte, col·lectiu o institució, que constitueix material analitzable mitjançant alguna forma d'anàlisi de contingut.

1) Bàsicament un document és, doncs, escriptura, **text escrit**, produït directament pel seu autor i no transcrit pel científic.

2) Malgrat que sovint es parla de "documents audiovisuals", nosaltres preferim obviar aquest terme ja que no encaixa amb la definició anterior, la més adequada als interessos empírics de la psicologia.

En efecte, bona part del material audiovisual conté conducta verbal i, per tant, no constitueix pròpiament un document entès com a text escrit, ja que, com acabem de fer constar, seria la transcripció d'aquestes verbalitzacions la que crearia el text referit. Només podríem parlar de documents audiovisuals quan el material gravat o filmat no contingués la parla dels subjectes i, en conseqüència, no requeries transcripció; però en aquest cas el "text", en el sentit que donen a aquest mot els semiòtics de la imatge i del cinema, seria eminentment icònic i tindria un interès més restringit per a la ciència psicològica.

Argumentacions semblants, dintre del marc dels interessos normals de la psicologia, ens farien descartar materials com una gravació radiofònica (que també caldria transcriure per tal de treure'n suc), i no diguem res d'elements culturals en principi aliens a la comunicació activa com vestits, mobiliari, objectes d'ús quotidià, els quals, de vegades, en el context de recerques històriques o arqueològiques, són qualificats de documents.

En canvi, sí que caldria admetre com a documents certs dibuixos, sobretot els que adoptessin una forma narrativa o dramàtica, realitzats per nens, psicòtics, pobles il·letrats, etc.

És evident que, tant en el cas anterior com en el del textos escrits, un document no s'ha de confondre mai amb un test, que no té mai forma textual o, si la té, s'analitza amb tècniques *ad hoc* diferents de l'anàlisi de contingut.

3) Una primera aproximació, a vista d'ocell, a l'àmbit de la documentació d'interès psicològic i psicosocial ens ofereix tanmateix una panoràmica enormement variada. Un document analitzable pot ser el següent:

- L'agenda de reunions d'una societat
- Una carta d'amor
- L'article d'un diari
- Un informe d'avaluació escolar
- Un peritatge
- Un decret polític
- El diari d'un adolescent
- Registres matrimonials
- Els estatuts d'un club de futbol
- Les anotacions d'un nen en el llibre d'història
- Cartes de restaurants
- Anuncis de pisos per a estudiants en els cartells d'una facultat
- Memòries
- Apunts de classe
- Etc.

Però també ho poden ser:

- Una autodescripció demanada pel terapeuta al seu pacient
- Una crònica personal de la vida quotidiana al llarg d'un mes producte d'una petició com la del cas anterior
- Un conte sol·licitat pel mestre als alumnes
- Un relat de la infantesa d'un avi escrit per aquest a l'empara de les activitats d'un centre geriàtric
- Etc.

4) Un document pot tenir valor per si mateix i ser estudiat independentment de qualsevol altre material, o es pot analitzar en associació amb altres dades de camp. Per exemple, un patró de selecció de parella descobert mitjançant entrevistes en una zona rural es pot validar per mitjà de l'examen dels registres matrimonials en les parròquies i ajuntaments.

5) Generalment, un document no es pot treballar tal com ens ve a les mans, sense preparació prèvia. Primer cal classificar-lo i, si escau, arxivar-lo sabent una sèrie de dades sobre la seva significació, la temàtica essencial, el context de producció, la procedència i així successivament. Per això es recomana associar els documents a **fitxes o sumaris** adjunts en què constin els seus trets principals. Un format possible, entre d'altres, és el que proposen Miles i Huberman i que incloem (adaptat) a continuació:

Origen del document:

Número del document:

(entre d'altres aconseguits)

Data de recepció:

Data d'arxiu:

Persona receptora:

NOM DEL DOCUMENT:

.....

CONTACTE O ESDEVENIMENT ASSOCIAT AL DOCUMENT:

.....

SIGNIFICACIÓ DEL DOCUMENT:

.....

FORMA D'ESCRITURA

.....

SUMARI DE CONTINGUTS:

-
-
-
-
-

Lectura recomanada

Vegeu M. B. Miles i A. M. Huberman (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2a. ed., p. 55). Beverly Hills (Cal.): Sage.

1.2.2. Tipus de documents

Els documents es poden classificar a partir de diferents criteris. No són classificacions gratuïtes ni trivials; ans al contrari orienten decisivament sobre la utilitat de cada document i les possibles direccions de l'anàlisi que cal aplicar-hi. Així, un document personal sol exigir una interpretació més contextualitzada i una contextualització més detallada que un de públic.

Distingim entre documents:

Públics	Privats
<p>Poden ser registres oficials que reflecteixen alguna transacció formal o contracte (com un certificat de matrimoni o un contracte de compravenda). També poden oferir dades censals o estadístiques. Igualment inclouen qualsevol document que pugui ser distribuït o venut (la premsa, la publicitat a les bústies, la propaganda electoral, la mateixa literatura, etc.).</p> <p>Donen informació sobre la societat i la cultura de la qual provenen.</p>	<p>Són textos generats per raons personals, com un diari o una nota recordatòria enganxada a la nevera. Constitueixen els documents pròpiament dits.</p> <p>Donen informació sobre la persona de la qual provenen, informació –això sí– emmarcada en la cultura i societat en què aquella viu.</p>
Oficials	Personals
<p>Classificació que es relaciona amb l'anterior, però no hi coincideix del tot. Un document oficial és generat per una institució política o jurídica (encara que el signi una persona concreta).</p> <p>Aquests documents es troben en arxius públics o d'accés restringit. De vegades, l'accés a aquests materials depèn de disposicions legals.</p>	<p>O no oficials. Un document no oficial és generat per una persona o per un col·lectiu en tant que agregat de persones, no com a grup o societat despersonalitzada.</p> <p>L'accés a aquests materials no sol dependre de requisits legals sinó de l'habilitat de l'investigador per a obtenir-los.</p> <p>Solen ser escrits en primera persona.</p>
Creats a petició	Espontanis
<p>Són textos produïts com a conseqüència d'una petició explícita de l'investigador, com dèiem una mica més amunt. El subjecte escriu perquè sol·licitem que ho faci; altrament no ho hagués fet.</p> <p>Es tracta, doncs, de material d'observació participant amb una certa dosi de reactivitat. El subjecte, coneixent que el seu text serà llegit i analitzat, es pot mostrar exhibicionista, exagerat; o bé, al revés, ambigu o inhibid.</p> <p>En contrapartida, l'avantatge d'aquests documents serà que el text podrà tenir la forma que més ens interessi i apuntarà als continguts que preferim, atès que estem en situació de donar instruccions al subjecte per tal que això sigui així.</p>	<p>Són textos generats espontàniament pel subjecte o la societat que en són autors; o –almenys– són textos no induïts per una petició de l'investigador (poden respondre a la sol·licitud d'una altra persona diferent de l'investigador, és clar).</p> <p>Es tracta, doncs, de material d'observació indirecta sense gota de reactivitat: quan el subjecte ha escrit el text no tenia la menor idea de que aquest seria llegit, interpretat, analitzat.</p> <p>En contrapartida, el text tindrà la forma i contingut que l'autor hi hagi volgut donar, i respecte a això l'observador poc hi podrà fer.</p>
Microtextos	Macrotextos
<p>Corresponen a documents curts o relativament curts.</p> <p>No hi hauria un criteri de longitud clar, però el text no passaria d'unes quantes pàgines ni seria menor d'un paràgraf.</p> <p>Per tant són documents confeïts al llarg d'un període de temps també curt, minuts, hores, dies o setmanes, segons els casos.</p> <p>El referent bàsic seria la carta.</p> <p>Aquests documents poden arribar a tenir una certa estructura narrativa, però aquesta és més laxa i menys elaborada que ens els macrotextos.</p>	<p>Corresponen a documents llargs.</p> <p>En la pràctica això significaria que estem davant de documents de moltes pàgines.</p> <p>Per tant, es tracta de documents elaborats al llarg de períodes molt llargs de temps, durant mesos, anys o potser durant tota una vida.</p> <p>Els referents bàsics serien el diari o l'autobiografia.</p> <p>Són documents amb unitat narrativa o estilística i solen revelar un pla d'elaboració del text.</p>

Aquesta darrera distinció, prou senzilla i funcional, ens servirà per a organitzar la nostra exposició a partir d'aquest punt.

Activitat

Intenteu enumerar més documents al marge dels que ja que hem esmentat més amunt. Ens n'hem deixat molts. Mireu de pensar-ne mitja dotzena més, inspirant-vos si cal en els ja esmentats, i classifiqueu-los en els quatre eixos aquí considerats: públics/privats, oficials/personals, creats a petició / espontanis, microtextos/macrotextos. Tingueu present que aquests eixos no són exclusius entre ells i, per tant, un document pot pertànyer a més d'una d'aquestes categories.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

És clar que aquesta activitat no exigeix que tots doneu la mateixa resposta. En la vida quotidiana veiem, elaborem o sabem de molts documents de tipus diferents. L'important és que sapigüeu classificar els que se us acudeixin i que no confon-

gueu document amb transcripció. Els criteris donats en el text no admeten cap dubte.

Els documents han d'anar associats a una fitxa que els resumeixi i poden ser públics o privats, oficials o personals, fets a petició o espontanis, microtextuals o macrotextuals.

2. Documents microtextuals

2.1. Relats, narracions

En els relats de què parlarem a continuació, la distinció abans establerta entre transcripció i documents no sempre és nítida. Aquests materials consisteixen en parla, discurs oral, que el subjecte, en primera instància, no sol posar per escrit i que, per tant, acostuma a ser gravat i transcrit per l'observador. Això no obstant, val a dir que aquesta transcripció intenta ser molt fidedigna i que, des del punt de vista de qui fa el recull, el discurs del subjecte és ja en si un "predocument" o un document virtual, generat amb cura i consciència d'allò que es diu. Per això, no hi ha cap mediació entre el discurs oral i el document transcrit, ni notacions especials, ni taquigrafies, ni categoritzacions. El relat s'accepta "tal com raja".

Els relats són versions o interpretacions curtes, sovint orals, però convertibles en documents, que un subjecte fa d'episodis o experiències socials concretes que ha viscut.

2.1.1. Els relats d'episodis socials: la perspectiva etogènica

1) **El subjecte de la perspectiva etogènica.** Quan expliquem el nostre comportament a una o més persones ho fem amb l'objectiu que la nostra explicació sigui intel·ligible i, sovint, que les nostres accions apareguin justificades als ulls de l'interlocutor o de l'audiència, dintre d'un context determinat i d'un cert ordre social.

Si algú diu *ho sento, no et volia trepitjar, però és que vaig molt atabalat perquè arribo tard*, aquesta frase es pot analitzar en relació amb aquests objectius.

El que importa no és tant si el subjecte diu la veritat, sinó com presenta, legitima, fa acceptable, la seva acció.

Per tal de veure el comportament d'un subjecte sota aquesta llum, cal que li atribuïm una sèrie de trets: aquest subjecte ha de ser una persona integral, que prepara i executa plans, que té intencions conscients, que és plenament capaç de qualificar i interpretar les pròpies accions, a part de les dels altres, i que les interpreta i avalua segons el context en què es duen a terme i segons els valors i creences que assumeix.

2) **El relat en la perspectiva etogènica.** La metodologia etogènica se centra en l'obtenció, mitjançant observació participant, de **relats o narracions en llenguatge corrent** (*accounts*) que les persones fan de les seves experiències viscudes i significatives per a ells. Com acabem d'apuntar, en aquests relats es palesen les interpretacions que aquestes persones fan del seu comportament en determinades circumstàncies.

La tasca de l'analista consistirà a revelar la xarxa de significats dintre de la qual s'orienta socialment, maniobra o es justifica, cada individu.

Els significats, doncs, tal com els percep un subjecte en un entorn sociocultural, són el nucli de l'aproximació etogènica.

El subjecte descrit en el paràgraf anterior actua, fixa els seus objectius, traça el curs de la seva acció cap a aquests objectius, guiat pel sentit comú (un sentit comú cultural) i segons el significat que adscriu a les situacions.

Aquests significats són els que l'investigador ha de descobrir, identificar, desxifrar, en els relats, els quals mostren una determinada intuïció, comprensió, de les situacions socials.

3) **Objectius etogènics: els episodis socials.** Aquests relats corresponen al discurs parlat que acompanya o segueix l'acció. Per la parla, el subjecte ret compte d'allò que fa en un escenari social. Cada unitat de relat trasllada al llenguatge quotidià una unitat d'acció en un context social o interactiu determinat. Aquesta unitat d'acció és un **episodi social**.

En la seva accepció més àmplia, un episodi social és un fragment coherent de comportament social. En termes més operacionals, és la seqüència necessària per tal d'acomplir una acció amb sentit social, planificant-la, coordinant-la i dirigint-la. És dintre d'aquesta seqüència que opera, tant en el pla verbal com en el no verbal, el sistema de significats i valors que –dèiem– orienta al subjecte.

L'enfocament etogènic s'aparta dels dos eixos de treball principals de la lingüística: del diacrònic o històric, que segueix l'evolució dels sistemes al llarg del temps, i el sincrònic o transversal que es concentra en l'estructura d'aquests mateixos sistemes en un tall determinat de la seva història. L'etogènia para atenció més aviat als cursos individuals de conducta abans que als sistemes, per bé que –sens dubte– aquests darrers es manifesten per l'acció verbal i no verbal dels individus. S'interessa pel desplegament de significats en certs períodes curts de temps, els necessaris per a complir una acció, des de la concepció fins a l'acabament.

Vegeu també

No heu de confondre aquests episodis o aquests escenaris amb els de Barker, ja vists. Encara que puguin tenir alguns trets o una part del seu esperit comuns, el rerefons i l'ús metodològic dels uns i dels altres són diferents. Sobre els episodis de Barker podeu veure l'apartat 3.1.2, punt "Caracterització de la conducta: els episodis", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

4) Consideracions sobre el valor dels relats etogènics

- El subjecte autor d'un relat etogènic és, de fet, un **informant**.
- En la seva accepció més amplia, un relat pot ser la narració de qualsevol experiència quotidiana d'una persona. En una accepció més restringida, és la narració d'una acció concreta. Acabem de veure que els episodis socials també pateixen –o gaudeixen– d'aquesta mateixa flexibilitat en la delimitació. Així, un subjecte pot fer el relat sintètic de la boda d'un familiar, a la qual ha assistit, o bé del petó i salutacions que va intercanviar amb un parent que feia temps que no veia.
- En un relat es concedeix una autoritat total al subjecte quant a la interpretació que fa dels fets relatats. Ja hem dit que no importa si el narrador diu "la veritat"; el que interessa és la "seva veritat", encara que sigui interessada o esbiaixada. En suma, ens interessa sobretot la qualitat subjectiva del discurs d'aquest mateix narrador.
- Tanmateix, al marge del punt anterior, és convenient establir sobre una base ferma l'autoria dels relats, assegurar-se que són autèntics, en especial quan aquesta autenticitat no és immediatament evident. Cal no oblidar que l'eix de la interpretació és la relació entre la qualitat subjectiva de cada relat i la percepció particular que una persona té del món que l'envolta.
- La autoritat total del narrador sobre allò que diu és metodològicament congruent amb el fet que el científic arreplegui més d'un relat, de diverses persones, dels mateixos episodis: potser tindrà una narració de l'agent de l'acció i uns quants més dels seus espectadors; o una versió diferent de dos interlocutors en una conversa al costat d'altres de la resta del grup implicat en aquesta; o un conjunt de relats dels individus d'un grup oposats als d'un observador extern que pot ser el mateix científic.

En algunes recerques, l'investigador procura integrar en un **relat de relats** aquestes diferents versions, construint una versió única, **negociada**, que combina les aportacions dels diferents informants.

- Un problema amb el qual pot topar l'investigador etogènic és el de la inestabilitat dels relats. És possible que un narrador doni una versió d'un episodi avui, mentre que demà en dona una de ben diferent. Aquestes incoherències poden ser perfectament inconscients o involuntàries. Ara bé, cal relativitzar aquesta manca de consistència. L'enfocament etogènic busca la variabilitat i no la constància de les interpretacions. Naturalment, no té res a veure amb la mesura psicomètrica. Per tant, de la mateixa manera que la multiplicitat de versions de **diferents narradors** enriqueix la interpretació d'uns fets, també la multiplicitat de versions d'un **mateix subjecte** facilita la comprensió de com aquest percep

Vegeu també

Sobre l'informant podeu veure l'apartat 4.1.1, "Generalitats i distincions bàsiques", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre la versió negociada podeu veure l'apartat 2.3.2, "Negociació i validació èmica", del mòdul didàctic "La qualitat de les dades en la investigació qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 4.1.1, "Generalitats" d'aquest mòdul didàctic.

el seu món, de com els esdeveniments modifiquen la seva valoració de l'experiència i fan que els contextos de discurs successius (aquells en el si dels quals es relaten aquests fets) vagin modelant la seva versió narrada.

- Un relat o narració s'analitza al final, com qualsevol altre text, mitjançant alguna tècnica d'anàlisi de contingut.

Exemple

Us proposem un exemple d'un relat etogènic. L'exemple es refereix a la interacció entre els compradors hipotètics d'un pis i els propietaris o venedors que encara hi viuen i que els hi han ensenyat. Ens cenyim a la versió que donen els marits respectius d'allò que s'ha esdevingut.

Marit 1: Aquesta gent, quan ens va avisar l'agència que ens els enviaven, van venir de seguida. Gairebé no ens van donar temps a posar el pis en ordre. Semblaven molt interessats. I semblaven bons compradors. Al principi jo hagués jurat que estaven a punt de decidir-se. De fet fins i tot van parlar (ells dos) de canviar algunes coses del pis. Van comentar que les finestres les farien totes noves. Vam pensar que tenien diners llargs i que serien bons pagadors. Van estar molta estona a casa, i quan van marxar semblava que ja s'hi trobaven com a casa seva. Jo vaig dir a la Cíntia (la meva dona) que truqués a l'agència perquè els collés i estiguessin a l'aguait. Però no van dir res en tot el dia. Ni l'endemà, ni la resta de la setmana. No enteníem res, ni l'agència, tampoc. Al final els vaig trucar personalment i a sobre crec que els va molestar. Ja no els interessava. Qui ho entén!.

Marit 2: Nosaltres estem buscant casa en aquesta ciutat, però no tenim pressa. Les agències, és clar, tot ho emboliquen. Nosaltres ens ho volíem prendre amb calma, però l'agència amb què tractàvem no ens deixava en pau, trucant-nos perquè anéssim a veure una casa, i una altra, i una altra. Jo ho hagués deixat córrer però a la meva dona li agrada veure pisos... La primera casa que vam veure és la que menys ens va agradar. Però com som gent amable ens hi vam estar estona per a no menysprear-los. Fins i tot vam comentar que si haguéssim viscut allà hauríem canviat les cortines i les finestres, que eren horribles. Ara que ho penso, els propietaris tenien la mateixa actitud que l'agència; devien voler resoldre la venda ràpidament. Com si ens anéssim a instal·lar allà l'endemà! La meva dona, que té molta vista, va dir que devien pensar que portàvem els diners a la butxaca. Després ens han estat martiritzant per telèfon preguntant-nos si compràvem o no. Vam queixar-nos a l'agència, però els va ser ben igual. Va arribar un moment que només de sentir el telèfon ja tremolàvem. Quin martiri!

R. Harré i P. F. Secord

Un text de referència fonamental per tal de copsar l'esperit de la metodologia etogènica és *The Explanation of Social Behaviour* (1972), d'R. Harré i P. F. Secord.

Trobareu aproximacions al concepte d'etogènia en les pàgines 9, 84, 128, etc.

Pareu atenció a aquest extracte (p. 9): "Creiem que el principal procés implicat [en els mecanismes de producció del comportament] és l'autocontrol del seu rumb segons el significat atribuït a la situació. En el cor de l'explicació del comportament social hi trobem la identificació dels significats que hi ha al darrere. Part de la feina de descobrir-los exigeix l'obtenció de relats... Una eina important en l'obtenció d'aquests significats és el llenguatge ordinari."

Lectura recomanada

R. Harré i P. F. Secord (1972).
The Explanation of Social Behaviour. Oxford (UK): Blackwell.

2.1.2. La producció d'ordre social i les pràctiques interpretatives: la perspectiva etnometodològica sobre el relat

Ja hem avançat les nocions centrals de l'etnometodologia en resumir les tradicions qualitatives principals en l'àmbit de la psicologia. Ara les recordarem i completarem, desenvolupant-les una mica més en els aspectes que més vinculen aquesta orientació a l'anàlisi documental.

1) **El subjecte de la perspectiva etnometodològica.** El subjecte de l'etnometodologia és un creador o productor d'ordre social. L'etnometodologia s'interessa pels mètodes que la gent utilitza per tal d'organitzar el seu món. Aquests mètodes es localitzen i palesen en les situacions socials sota la forma d'habilitats que permeten donar sentit i justificar la pròpia acció, com també comprendre la de l'altre.

2) **El relat en la perspectiva etnometodològica.** En un terreny més empíric els materials amb què treballa l'etnometodologia són les descripcions més o menys elaborades –relats– en què es manifesten amb evidència variable les habilitats que tots emprem a l'hora d'assignar significat a allò que fem o diem en un medi social determinat. Es tracta, és clar, de relats explícitament o virtualment socials.

També s'ha dit que l'etnometodologia analitza els procediments retòrics amb què els humans venem la nostra veritat, la fem admissible socialment. És simplement un matís afegit que precisa l'esperit etnometodològic.

3) **Objectius etnometodològics:** les pràctiques interpretatives.

Repetim que l'etnometodologia vol detectar i entendre l'ordre social des del punt de vista de la seva producció o generació. Bastants etnometodòlegs presumeixen de treballar tant en direcció èmica com ètica. La fase èmica ve donada per la versió subjectiva que, com en els relats etogènics, ofereix el mateix subjecte. L'ètica coincideix amb la lectura que l'investigador fa d'aquestes versions.

La particularitat d'aquest enfocament rau en el fet que aquesta lectura no s'interessa per la interpretació semàntica d'allò que diu el subjecte; no té una finalitat purament desxifradora; el que preocupa l'etnometodòleg és com el subjecte utilitza les seves habilitats interpretatives en el text o la parla, com les introdueix i com les treballa. En altres mots: l'etnometodologia palesa una orientació eminentment **pragmàtica** o, el que és el mateix, focalitzada en interpretacions lligades al context d'emissió de la conducta, vinculades al seu ús. El significat de les verbalitzacions o accions de la gent està indissolublement soldat a la utilització social que en fa.

Vegeu també

Sobre l'etnometodologia podeu veure l'apartat 2.3, "Tradicions i camps d'aplicació de la recerca qualitativa", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història" d'aquesta assignatura.

Lectura recomanada

Vegeu Sacks (1974) a D. Silverman (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (p. 60). London: Sage.

El subjecte etnometodològic té unes competències interpretatives que li permeten donar un sentit a allò que fa i diu i a allò que fan i diuen els demés. Aquestes competències es manifesten com a pràctiques interpretatives en les declaracions verbals o en els textos, i connecten cada acció interpretada a un ordre social que constitueix l'entorn on vivim o creiem que vivim.

Un relat o una descripció etnometodològica no versa sobre la realitat social objectiva, sinó que constitueix aquesta realitat.

Atès que l'etnometodologia analitza el discurs oral o escrit lligat a situacions socials, ja que és en el si d'aquestes on es mostren la producció de significats i les pràctiques interpretatives, no ens ha de sorprendre que una ruta de treball derivada d'aquesta i actualment molt transitada sigui **l'anàlisi conversacional**, en el qual ens hem aturat en el mòdul anterior.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi conversacional podeu veure l'apartat 2.3, "L'anàlisi conversacional", del mòdul didàctic "L'estudi qualitatiu de la interacció social i els grups" d'aquesta assignatura.

4) Consideracions sobre el valor dels relats etnometodològics

- Tot i que els objectius comuns de l'etnometodologia poden aparèixer ben perfilats a la llum de la nostra exposició prèvia, la seva metodologia no està, ni de lluny, unificada. L'etnometodologia és una orientació de les ciències socials que ha progressat des dels anys seixanta al llarg de diverses vies. Aquestes vies poden empalmar amb diferents tradicions humanístiques, europees o americanes. Hi ha una **sensibilitat metodològica**, però no una metodologia de referència.
- L'etnometodologia és en essència **crítica**, en tant que desmunta el discurs social (vegeu l'exemple a continuació): les justificacions, els tòpics, l'ús esbiaixat i interessat que tots plegats fem dels principis i valors socials.
- Semblantment a la perspectiva etogènica, l'etnometodologia vol entendre les estructures i sistemes socials a partir de la utilització individual del **llenguatge** i d'altres codis de comunicació.
En aquesta direcció l'ajuda el fet que, aquestes utilitzacions individuals, poden ser descrites i classificades ja que són limitades en cada àmbit social. No hi ha infinites pràctiques interpretatives, sinó unes quantes en cada camp de comportament possible. Així, les interpretacions que un pare de la nostra cultura pot fer del seu acompliment del rol corresponent cauen dins d'uns quants tipus, per bé que cada pare hi afegeixi la seva empremta individual.

Exemple

Ens hem inspirat en una il·lustració de l'enfocament etnometodològic que trobareu a J. A. Holstein i J. F. Gubrium (1994). Phenomenology, Ethnomethodology, and Interpretive Practice. A N. K. Denzin i Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 262-272). Thousand Oaks (Cal.): Sage.

El membre d'un jurat, en plena deliberació, tal vegada justifica el seu veredictes apel·lant a les instruccions que ha donat el jutge en alligonar-los sobre com resoldre el cas. Aques-

ta persona, doncs, fonamenta la seva decisió sobre la base d'una regla –en aquest cas– d'autoritat o de prestigi. Un altre membre d'aquest mateix jurat potser apuntala la seva decisió sobre la base d'un suposat "interès de la justícia", emparant-se llavors en un principi moral abstracte.

Si l'etnometodòleg tingués accés a la transcripció d'aquestes deliberacions, o a possibles declaracions o escrits posteriors d'aquestes persones, no es fixaria en la correcció dels veredictes ni tan sols en la ideologia o en les conviccions que possessin de relleu; el que li interessaria és la manera en què han estat utilitzades aquestes regles o principis per a donar suport a la imatge social dels subjectes involucrats, i justificar la seva postura davant del seu ambient social.

Activitat

Feu una llista de mitja dotzena de situacions semblants a la descrita de deliberació d'un jurat, situacions o contextos socials en què una persona pugui utilitzar pràctiques interpretatives o justificatives del mateix tipus o semblants a les que il·lustraven l'exemple.

Penseu en els arguments que podrien utilitzar els subjectes en aquestes situacions. Describiu-los breument.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

L'exercici no exigeix grans coneixements tècnics ni metodològics. Des de l'òptica etnometodològica, qualsevol persona normal té coneixements suficients sobre com s'ha d'actuar i presentar en la vida quotidiana, coneixements que li han de permetre formular quines són les seves interpretacions i on les aplica.

Vosaltres no sou una excepció: també teniu aquests coneixements. Només heu de fer ús de la vostra memòria de situacions quotidianes viscudes, com a protagonistes o com a espectadors, i explicitar, si escau, les regles de justificació utilitzades en l'actuació corresponent.

Els exemples poden ser de qualsevol àmbit: escolar, hospitalari, familiar, de la parella, del grup d'amics, de les actuacions professionals (metges, arquitectes, enginyers; mecànics, lampistes, electricistes), etc.

Els relats i descripcions, transcrits o documentals, reben dos tipus principals d'anàlisi: l'etogènic i l'etnometodològic.

2.2. Històries de vida

Les històries de vida són relats autobiogràfics incomplets d'un subjecte, centrats en fases crucials de la seva vida, sol·licitats per l'investigador, en forma de transcripció o de document.

2.2.1. Trets principals de les històries de vida

1) Les històries de vida són documents o materials creats a petició, sol·licitats explícitament per l'investigador al subjecte, el qual pot acceptar aquesta petició o no.

Un cop acceptada, el relat oral se sol fer al llarg de diverses entrevistes en profunditat en el curs de les quals el subjecte construeix la narració. L'investigador transcriu el material verbal, el fa llegible i intel·ligible, pacta amb el subjecte la versió final.

Altres vegades el subjecte escriu directament el document. En aquests casos, però, l'investigador supervisa habitualment els materials escrits que el subjecte sotmet a la seva consideració, de vegades els canalitza i orienta.

En ambdós casos, la història de vida s'obté mitjançant procediments d'observació participant. Sense una bona relació, estable, entre investigador i narrador, aquest material no s'acabarà de concretar.

Gustos dels investigadors

Com en altres tipus de registre, també en aquest la variació entre els gustos dels investigadors s'ha de tenir en compte. Dintre de l'observació participant toquem amb investigadors que obtenen la història de vida mitjançant procediments propers a l'observació actuant, frenant al màxim la relació amb el subjecte i posant-hi alguna distància.

En l'altre pol, trobarem investigadors que es posen en una situació d'observació implicat, potenciant al màxim el vincle amb el narrador per tal d'aconseguir informació tan autèntica com sigui possible, íntima i visceral, un material difícilment obtenible fora del microsistema interactiu investigador-subjecte. En aquest darrer cas, el procés de construcció del text demana una col·laboració incondicional entre el creador de la història i el receptor, entre qui vol la informació i qui la dona; sovint requereix un esforç continuat al llarg de setmanes o mesos, un vincle molt sòlid entre tots dos participants. En aquestes condicions, la història final és tant obra del subjecte com de l'investigador.

2) Les històries de vida mobilitzen la memòria individual de l'autor/a. Ara bé, aquesta es nodreix en gran manera de la memòria col·lectiva, de les representacions del passat que les institucions i els mitjans de comunicació (premsa, televisió, ràdio) presenten i posen en circulació.

Per consegüent, una història de vida és una mena d'**autobiografia parcial**. En general, però:

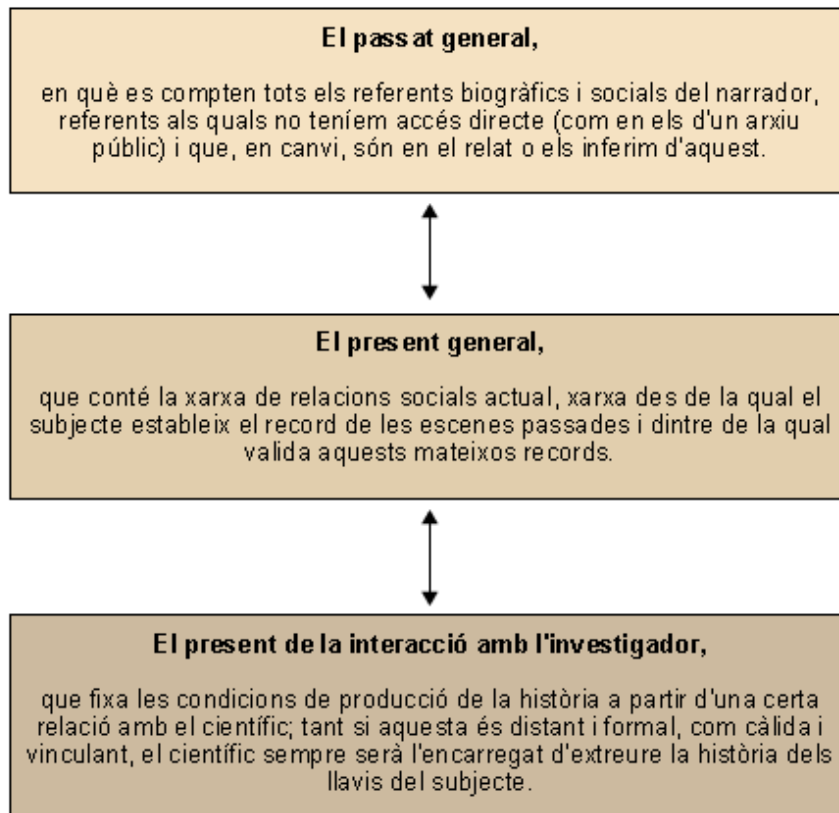
- La història de vida es genera a conseqüència d'una petició de l'investigador i es pot concretar en una transcripció o en un document.
- L'autobiografia és escrita per decisió del mateix subjecte i sempre pren la forma d'un document escrit.

3) Ultra això, tot i que una història de vida pot tenir una certa extensió, la considerem un **microtext** perquè mai no arriba a ser una autobiografia sencera, un text que tracti de tota la vida d'una persona. Les històries de vida parlen d'experiències o esdeveniments importants des del punt de vista del subjecte que els exposa. Per tant, abracen una part de l'existència del narrador, no la seva existència completa.

Vegeu també

Sobre l'autobiografia podeu veure l'apartat 3.2.1, "Trets principals de les autobiografies", d'aquest mòdul didàctic.

4) Dintre d'aquesta perspectiva autobiogràfica parcial, en una història de vida s'han d'acoblir tres nivells de realitat, els quals corresponen a tres contextos o **escenaris d'evocació** del narrador:

Lectura recomanada

Vegeu C. Santamarina i J. M. Marinas (1995). *Historias de vida e historia oral*. A J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y técnicas cualitativas en las ciencias sociales* (pp. 257-285). Madrid: Síntesis.

Maièutica

És un tòpic que el paper de l'investigador de camp a la cerca d'històries de vida és comparable, segons el símil socràtic de la maièutica, al d'una llevadora: en comptes d'ajudar a infantar un petit ésser humà, ajuda a "parir" una construcció narrativa que el subjecte ha fet a partir dels materials que la memòria de la seva vida li proporciona. Aquesta construcció sol exhibir un aire mitològic. Les persones reconstruïm el nostre passat sobre la base de motlles culturals que gairebé sempre tenen un sentit dramàtic; són històries que serveixen de model o de referència. En les històries de família el caràcter mitològic del relat segurament és encara més obvi.

5) A més de recaptar la informació del subjecte, l'investigador tracta d'obtenir-la amb un mínim d'organització; és a dir, tracta de donar al narrador alguns principis d'**elaboració del relat**, algunes pautes formals de construcció de la història a fi que aquesta admeti la comparació amb altres.

No ens referim, doncs, a la part del discurs de l'investigador que es pot acabar integrant en el del subjecte i constituir un text conjunt; estem parlant d'instruccions explícites de confecció del text que el subjecte ha de rebre des del principi.

Per exemple, es pot demanar al narrador que ordeni els continguts per ordre cronològic estricte; o que els treballi en diferents capítols, corresponents a diferents dimensions del passat que és rellevant; o que es concentri en els canvis

més importants de la seva vida i arrangi els materials segons aquest criteri; o que prengui com a eixos centrals de la història les seves tàctiques o recursos d'adaptació al món on ha viscut i encara viu.

Res de tot això exclou que el subjecte escrigui lliurement i utilitzi el seu propi estil expositiu. Les recomanacions anteriors apunten a l'organització textual, no a la forma de l'escriptura.

6) Com a **objectius** generals de les històries de vida, direm que els investigadors que les utilitzen volen capturar els sentiments, opinions, expectatives, de l'autor o autora en un medi social determinat.

Més enllà d'això, un dels objectius preferents en la tradició d'ús de les històries de vida és el de recollir informació de primera mà sobre la visió que una persona té de la seva adaptació o integració en una cultura determinada. Sovint una història de vida és la crònica d'algú que entra en un grup diferent del seu d'origen i aconsegueix satisfer les exigències de la societat que –en principi– l'acull, exigències proporcionals a l'edat, sexe, tarannà, d'aquesta persona en el moment de la seva iniciació.

Exemple

Jutgeu, per exemple, el text següent, tenint en compte les afirmacions anteriors. Són part de la crònica d'un manxec emigrat a Suïssa als anys seixanta, recollida per Nelly Schnaith:

"Verá usted, todo es distinto en el norte: el clima, la comida, las casas, la gente, la lengua... A mi llegada yo pensaba que todos debían ser iguales a nosotros. Después entendí que eran ellos quienes estaban en su casa y era yo quien debía esforzarse por comprenderlos, entendí que tenían derecho a ser diferentes."

Podeu trobar el fragment en la pàgina 278 de C. Santamarina i J. M. Marinas (1995). *Historias de vida e historia oral*. A J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y técnicas cualitativas en las ciencias sociales* (pp. 257-285). Madrid: Síntesis. Com diuen els autors, la presa de consciència sobre els altres com a diferents és l'altra cara de la moneda de la presa de consciència sobre el nosaltres i la seva caracterització.

D'altra banda, cal tenir present que les històries de vida comencen a ser materials de recerca al principi del segle XX, als Estats Units. En aquest marc històric, els científics socials estan preocupats i interessats pels processos d'integració i adaptació dels immigrants europeus que arriben a Amèrica en onades (clau positiva) i per l'impacte que el desenvolupament d'aquesta societat té en la població indígena autòctona (clau negativa). Vegeu J. Behar (1991). *Observación y análisis de la producción verbal de la conducta*. A T. Anguera (Ed.), *Metodología observacional en la investigación psicológica*. Vol. 1. *Fundamentación (I)* (pp. 331-388). Barcelona: PPU.

7) Una variant de les històries de vida són les **històries de família**. En aquestes, els textos obtinguts de diferents membres d'una família conformen, en conjunt, un discurs grupal. Encara que les versions de la saga familiar que aquests diferents membres ofereixen siguin contradictòries o no coincideixin, la història global ens brinda el paisatge afectiu i els perfils de referència que serveixen de model en el grup: "en tal és com el seu avi", "en tal altre segueix els passos de l'oncle X", etc.

8) Una història de vida aporta informació de caire idiogràfic, centrada en l'individu-autor i no en la societat com a sistema. L'argument principal que busca l'investigador és com cada narrador "se les ha apanyat" per tal d'afrontar els problemes i desafiaments que el medi li planteja.

Els temes de recerca associats a les històries de vida giren entorn d'aquesta preocupació inicial. Per exemple, per mitjà d'històries de vida tal vegada s'estudiarà el sistema d'admissió i educació, corporatiu, de certes professions (paleta, conductor d'autobús, mestre), per mitjà de les quals un ciutadà compleix la seva integració en un entorn social. O la investigació s'adreçarà a l'anàlisi dels canvis culturals i les històries de vida ajudaran a calibrar quin marge de tolerància envers la diferència hi ha en cada època i en cada unitat social, quina capacitat té una societat per a flexibilitzar-se i –potser– transformar-se en absorbir l'estranger.

Malgrat tot, també podem dir que el discurs individual sobre el temps viscut il·lustra, en certa manera, el funcionament social global; ens permet entendre unes estructures culturals determinades que són relativament constants, que no s'emmotllen a cada ciutadà com l'anell al dit, sinó que, en part, es revelen prou fixes sigui qui sigui el que les descriu. En realitat, aquest raonament és aplicable a qualsevol document individual però, en les històries de vida, atès el seu caràcter de crònica d'una integració, aquest doble vessant individual/col·lectiu és més evident. La història de vida és un material extraordinàriament apropiat per a copsar l'articulació entre la vida individual i la col·lectiva.

2.2.2. Consideracions sobre el valor de les històries de vida

- Més extenses i elaborades que els relats etogènics o que les mostres de pràctiques interpretatives de l'etnometodologia, les històries de vida constitueixen textos amb cos i entitat. El seu registre, elaboració i anàlisi es poden situar en el terreny de la narratologia, aplicada aquí al discurs que fa un subjecte sobre determinats trams de la seva existència.

Malgrat que el relat versí només sobre alguns aspectes de la vida del narrador, la seva perspectiva –i la del científic– sobre aquesta és completa, integral. El narrador parla de fets particulars de la seva història en el marc de la seva vida **sencera**. Per això es considera que l'enfocament de les històries de vida és holístic, totalitzador, per bé que, a diferència de les autobiografies, els continguts no abracin la totalitat de l'existència del narrador.

- A banda de ser un instrument de recerca, les històries de vida poden arribar a ser factors de canvi per als subjectes que les han confegit. Una història de vida no solament subministra dades sinó que també –freqüentment– aconseguix efectes positius en el propi món que estudia.

Quins canvis? És obvi que una persona que, més o menys assistida, ha passat pel procés de donar forma textual a part de la seva experiència vital, s'ha enriquit i ha millorat la comprensió de si mateix i del món on habita. El simple fet de tenir l'ocasió d'expressar-se públicament, de donar una

Vegeu també

Sobre la generalització en mosaic podeu veure l'apartat 3.3.1, "La inducció de casos o generalització en mosaic", del mòdul didàctic "La qualitat de les dades en la investigació qualitativa" d'aquesta assignatura.

imatge de si mateix en relació amb certs fets del passat, ja és per a molta gent un privilegi.

- L'investigador que ha instigat una història de vida gaudeix d'una perspectiva èmica sobre el contingut de la història i viu de manera vicariant les experiències que relata el narrador amb qui ha mantingut un vincle social.
- Ja hem dit que **una** història de vida, malgrat ser un discurs individual, facilita les inferències sobre la col·lectivitat que descriu el subjecte. Però n'hi ha moltes, la comparació sistemàtica entre elles permet inferències força consistents sobre l'estructura i les regles de la societat on van ser escrites. El conjunt de textos així creats fa possible una generalització en mosaic, semblant a la solució d'un trencaclosques mitjançant l'agregació ordenada, gradual, de les petites peces que el componen. Aquesta generalització trobarà un terreny encara més ben adobat si la selecció dels subjectes narradors és tal que correspon als tipus de subjectes més representatius amb relació a les hipòtesis teòriques que maneja l'investigador.

Una història de vida versa sobre fets del passat, però s'ha de construir des del present i en col·laboració amb l'investigador social.

2.3. Autoinformes

Els autoinformes són descripcions textuais que un subjecte fa del seu comportament en determinades situacions, després d'un procés d'autoobservació orientada pel científic.

2.3.1. Trets principals dels autoinformes

Els autoinformes o informes d'autoobservació són textos generats dins d'alguna modalitat d'observació participant. Això és així des de dos punts de vista:

- 1) D'una banda, perquè aquests textos consisteixen en descripcions del propi comportament fetes per una persona a partir de les instruccions que li ha donat l'investigador amb el qual ha mantingut, per tant, algun tipus de relació.
- 2) D'una altra banda, perquè l'autoobservació que dóna lloc a l'autoinforme es pot entendre com una **observació de si mateix**, un tipus extrem d'observació participant en què observador i observat coincideixen en el mateix individu, amb totes les complicacions epistemològiques que això comporta (per exemple, l'oposició subjecte/objecte queda dissolta).

És obvi que el punt de vista 1) és compatible amb el 2), i viceversa; encara més: el punt de vista 2) es justifica epistemològicament gràcies al punt de vista 1), ja que si la persona que descriu el propi comportament no estigués alligada i controlada amb alguna periodicitat per un observador extern (científic, professional de la psicologia), la descripció adoptaria un tarannà introspectiu (biaix que no seria acceptat en molts cercles de les ciències del comportament) o –en qualsevol cas– produiria un material molt més difícil d'analitzar, escrit al marge de criteris explícits, fora de control pel que fa a la seva solvència.

Es tracta efectivament de textos, d'**informació escrita**. No estem parlant de descripcions verbals fetes davant del psicòleg, que no constituïrien, com ja sabem, material documental. Tampoc no ens referim a un altre tipus d'autoinformes en els quals els subjectes han d'emplenar una plantilla de registre, posant creus o marques en les caselles corresponents. Aquesta darrera possibilitat és perfectament legítima dins de l'autoobservació, però tampoc no crea textos susceptibles d'observació i anàlisi documental, sinó registres sistemàtics propis de l'observació directa estandarditzada.

Un subjecte realitza un autoinforme a partir d'una petició formal d'un psicòleg, habitualment clínic. Aquest darrer ha d'explicar al subjecte com fer la descripció, quines característiques ha de tenir la redacció i com cal organitzar la crònica dels fets. Llavors el subjecte està atent a la pròpia conducta en la intimitat de la llar, en la situació laboral, en qualsevol àmbit de la seva vida privada i, fora de l'abast de la mirada de l'observador, realitza l'informe que, tanmateix, serà revisat posteriorment per aquest.

Com en les històries de vida, el subjecte s'ha de sentir lliure i escriure còmodament i sincerament, amb la màxima espontaneïtat; però també s'ha de sotmetre a una **disciplina textual** per a furnir un material mínimament sistemàtic i objectiu, que es pugui analitzar amb garanties. Aquesta disciplina, per donar-vos una referència, podria ser semblant a la de certs registres narratius.

Si l'informe és lliurat periòdicament, el primer que el subjecte presenti o comentí al clínic probablement tindrà mancances i contindrà errors. Tanmateix, aquests es podran corregir al llarg del temps que tots dos –psicòleg i pacient– estiguin en contacte.

El problema metodològic central dels autoinformes és indubtablement l'objectivitat. Ara bé, com en qualsevol altre registre o document qualitatiu, i en el context de la metodologia que us presentem, aquest concepte apareix relativitzat i sota una llum ben diferent de la que l'il·luminaria en una metodologia declaradament positivista.

Vegeu també

Sobre els registres narratius podeu veure l'exemple que hi ha en l'apartat 3.1.2, "La metodologia", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Quan demanem objectivitat al subjecte narrador o que s'autodescrigui volem dir, un cop més, que sigui coherent dintre de la seva subjectivitat, que sigui honrat amb si mateix, sincer, si voleu, des d'aquesta perspectiva. Mai li exigirem que ens proporcionés la informació més fefaent, la més propera al consens científic. I això per dues raons:

1) Perquè el subjecte gairebé mai està en condicions d'aproximar-se a la "veritat" d'aquest consens, a la veritat del científic; no té ni l'oportunitat ni la competència necessària per a fer-ho.

2) Perquè –justament– el que busca l'investigador qualitatiu és que el subjecte li lliuri la seva versió dels fets que ens interessin, a fi de comparar-la amb altres versions, incloent-hi la seva.

Amb tot, l'objectivitat d'un autoinforme també depèn de la classe de material que ha de produir el subjecte i de la classe d'instruccions que se li han donat.

Així, no es pot demanar la mateixa objectivitat al text que un pare escriu sobre les topades que té amb el seu fill adolescent, al d'una noia anorèxica que redacta les seves experiències durant els dinars, al d'un alcohòlic que ha de descriure les seves vivències davant d'una ampolla, al d'una persona impotent que ha de relatar la seva frustració sexual, etc.

D'altra banda, les instruccions que rep el subjecte sobre què escriure i com escriure-ho poden ser més o menys detallades o restrictives. De vegades l'escriptor haurà d'evitar qualsevol mena d'especulació o d'inferència, i limitar-se als fets nus, i així se li ordena. O de vegades haurà d'esquivar l'ús de qualsevol vocable de significació imprecisa, emprant només els de sentit conegut i inequívoc, i així se li fa saber. Com més restrictives siguin les normes, més fàcil ho tindrà l'investigador a l'hora d'analitzar el text; i més difícil ho tindrà el subjecte a l'hora de ser espontani i visceral.

Malgrat aquesta òptica relativista sobre l'objectivitat, cal garantir igualment la versemblança de l'autoinforme, el seu grau de vinculació amb la realitat circumdant, el seu realisme si voleu. Aquest realisme es calibra al llarg de tres dimensions:

1) **La contrastabilitat**, que detecta fins a quin punt la informació que dóna el subjecte es pot provar. Un informe amb molts continguts sobre estats mentals o emocionals puntua baix en aquesta dimensió, ja que aquests estats són difícilment provables.

2) **L'accessibilitat de la informació**, que tracta de fixar el grau en què els temes de l'autoinforme eren accessibles al subjecte. Si aquest s'ha de referir a qüestions poc o gens accessibles per a ell, aleshores se les pot inventar o mirar de deduir-les, de manera que la interpretació del material esdevé més arriscada.

3) El temps passat entre els esdeveniments relatats i la confecció de l'autoinforme. Naturalment, com més temps hagi transcorregut, més s'haurà de recórrer a la memòria i menys fiable serà l'autoinforme des del punt de vista en què ens hem col·locat ara, el de la versemblança.

2.3.2. Consideracions sobre el valor dels autoinformes

1) Els autoinformes es poden utilitzar en diversos contextos de recerca, però la seva aplicació més freqüent es localitza en la pràctica clínica de la psicologia.

2) Per raons bastant òbvies, l'autoobservació i l'autoinforme són fonts d'informació molt adequades quan s'estudien comportaments refractaris a l'exhibició pública, comportaments que no toleren, o toleren malament, la presència de persones estranyes en qualitat d'observadors. Recordem que el subjecte-narrador realitza el seu informe en situació de privacitat.

A causa d'aquestes constriccions, els autoinformes solen descriure comportaments com els següents:

- Comportaments grupals o individuals mal vistos per l'entorn social o que malmeten la imatge dels implicats i que, per aquesta raó, es volen mantenir en secret. Un exemple serien els conflictes familiars o de parella.
- Comportaments que, malgrat ser públics, tenen un component privat que de vegades es manifesta d'una altra manera i que, sigui com sigui, un observador extern no els pot abordar fàcilment. Ens referim al consum de drogues com el tabac o l'alcohol, a les patologies de l'alimentació, etc.
- Estats del subjecte inaccessibles o indirectament accessibles a l'investigador, com són les representacions subjectives d'emocions, sentiments, certes actituds latents, etc.

Els autoinformes han de ser mínimament contrastables i objectius, però també han d'estar ben arrelats en la subjectivitat del narrador.

2.4. Cartes i material epistolar

En les cartes, la dimensió interactiva s'incorpora en el mateix document: són textos curts que una persona adreça a una altra, a una institució o a qui els vulgui llegir.

Lectura recomanada

Vegeu T. Anguera (1995). Recogida de datos cualitativos. A T. Anguera *et al.* (Eds.), *Métodos de investigación en psicología* (pp. 523-547). Madrid: Síntesis.

2.4.1. Trets principals de les cartes i el material epistolar

- En els documents i transcripcions comentats fins ara, el text anava adreçat a l'investigador o era creat per pura necessitat expressiva o d'esbravament. Aquesta era l'única o la possible dimensió interactiva del text. Al contrari, en les cartes, la virtualitat de la interacció està fosa amb el mateix document, el qual va destinat a una persona amb nom i cognoms, amb adreça postal, de la qual en principi s'espera una resposta. Certament, hi ha cartes adreçades a persones concretes (cartes d'amor o de comiat, de viatge), d'altres d'adreçades a col·lectius, societats, institucions, i d'altres que tenen com a possible receptor "qui les vulgui llegir", com les cartes als diaris o a les revistes. El destinatari de l'escrit determinarà en gran part els continguts i la forma de la carta, tant allò que diu l'autor com el llenguatge que utilitza per a dir-ho. Ara bé, donant un pas enrera per tal d'obtenir una millor visió de la qüestió, ens adonem que, en realitat, és el sistema emissor-receptor el que marca el llenguatge de la missiva. Hi ha una correspondència entre els temes i l'estil de la carta inicial i la de resposta. Si la correspondència s'estén en el temps, tots els enviaments es poden considerar respostes i l'anàlisi ha de tenir en compte el to general d'aquesta correspondència, del conjunt dels textos intercanviats, abans que els trets particulars de cada escrit per separat.
- Les cartes, en qualsevol de les modalitats esmentades fins aquí, sempre han estat un material utilitzat per les ciències humanes. Sobre la base de cartes i epistolars s'han fet estudis idiogràfics sobre les persones concretes que n'eren autores i, en segona instància, de vegades s'ha pogut reconstruir una època, un escenari social.

Epistolars

Així els anys en els que va fermentar la Revolució Francesa són entesos amb més profunditat i detall a partir de diversos epistolars del moment, com per exemple la correspondència entre Madame du Deffand i Voltaire i altres intel·lectuals contemporanis; la cara oculta de Joyce és difícil d'imaginar sense llegir les cartes a la seva muller; etc.

Un camp relacionat amb l'estudi dels documents epistolars pròpiament dits, però que circumscriu un territori ben diferenciat, és el de les narracions literàries presentades com a cartes. Un escriptor construeix un relat albergant-lo dins de l'estil epistolar i conferint-li un to que sol ser autobiogràfic. En la mesura que l'escriptor, autor de la carta publicada com a narració, parli d'ell mateix i del seu món, aquest text es pot abordar com qualsevol altra missiva. La diferència principal serà que aquesta serà una carta adreçada a "qui la vulgui llegir" i modelada per convencions narratives i estilístiques, mentre que les cartes corrents van adreçades a una persona o un col·lectiu concrets i són, en general, més informals.

Cartes falses célebres

Una il·lustració antològica d'aquesta mena de falses cartes és la impressionant *Carta al pare* de Kafka, la qual brinda un material fascinant a psicòlegs i antropòlegs, al marge del

Lectura recomanada

Vegeu J. Marías (1992). *Vidas escritas*. Madrid: Santillana.

seu valor literari. En aquest text que, com la resta de l'obra kafkiana, no fou escrit per a ser publicat, l'autor intenta fonamentar la por que sentia davant del seu pare i ho fa mitjançant una estratègia legalista, semblant a la d'un advocat (o almenys aquest és el seu pretext). Segons Max Brod el tema central del text és la feblesa del fill enfrontada a la força del pare. Tanmateix, Kafka ja fa la seva pròpia interpretació, crea un text que serveix tant de material analitzable com de model (proposat per l'autor) d'interpretació.

Vegeu M. Brod (1975). *Kafka*. Madrid: Alianza; B. Anguera i C. Riba (1999). *Fi del mil·lenni. Crisi de la funció paterna* (pp. 19-25). Barcelona: Beta Editorial.

Un altre text epistolar d'enorme interès psicològic, al costat de l'artístic, és el *De profundis. Epistola: in carcere et vinculis*, d'Oscar Wilde, escrit a la presó i adreçada al seu examant, l'aristòcrata Alfred Douglas, la relació amb el qual el va dur a complir condemna per homosexualitat en l'Anglaterra encara victoriana. En aquesta carta, l'únic document autobiogràfic que se li coneix, Wilde fa també la seva pròpia interpretació del procés que l'ha conduït fins a la situació en què es troba, i relata la catarsi dolorosa que li ha comportat.

Teniu l'obra a *Quaderns Crema* (Barcelona, 1996), amb un interessant pròleg de Jordi Llorca.

Per acabar, un altre camp en què l'anàlisi epistolar pren igualment sentit és el de la **interpretació de l'obra** d'un científic. Llegint les cartes que Einstein o Margaret Mead van enviar a diferents receptors coneixem aspectes del seu treball i de les seves inquietuds que no es copsen en els documents públics, és a dir, en les publicacions oficials i en els llibres i revistes científiques. Per exemple, podem saber allò que no van gosar dir, tot i que ho pensaven fermament; o allò que van dir perquè s'hi van veure obligats per les circumstàncies, malgrat que no n'estaven del tot convençuts.

Tanmateix, és clar que la documentació epistolar no es pot limitar a les cartes de personatges famosos o a les creacions literàries, per bé que –comprensiblement– aquesta classe de textos tinguin un atractiu especial. El gros dels estudis de material epistolar es refereix a subjectes sociològics i psicològics.

En l'àmbit sociològic, un treball de lectura obligada és el de Thomas i Znaniecki (1918), en el qual aquests autors van dissecar la correspondència entre polonesos residents i els seus familiars i amics emigrats als Estats Units.

De l'anàlisi d'aquests autors emergeix un model d'adaptació dels emigrants al nou món, com també el coneixement de quina part conserven i de quina substitueixen de la seva cultura d'origen.

Al psicòleg, no cal dir-ho, li interessen persones i grups o organitzacions concretes. En aquest terreny, les missives de qualsevol persona a la seva parella, a membres de la seva família, a amics; però també les notes que es passen els nois i noies a l'institut, el comiat escrit d'un suïcida, tots són materials aprofitables per a l'anàlisi de diferents trets psicològics (no necessàriament patològics) de qui ha confegit els textos.

El psicòleg abordarà sobretot l'anàlisi de cartes personals, no oficials ni molt formals, escrits en què la gent intenta donar un sentit a les seves experiències, mostrant-les d'una manera determinada, per tal de compartir-les amb qui les llegirà després.

Lectura recomanada

Vegeu W. I. Thomas i F. Znaniecki (1918). *The Polish peasant in Europe and America*. New York: Dover.

Una investigació clàssica en aquest terreny són les *Letters for Jenny*, de Gordon Allport (1965). El material consisteix en cartes escrites per una mare a dos amics del seu fill, al llarg d'onze anys de correspondència. De la seva lectura emana el desencís de la dona davant de tot el món que l'envolta.

Un altre treball ben conegut és el de Salzinger (1958), que analitza cartes de nens als seus pares comparant-les entre elles en tres dimensions o facetes: la de les necessitats expressades, la de les peticions formulades i la de les condicions o donacions exigides.

Pel que fa a les notes deixades per suïcides, és igualment un sòl adobat per als estudis psicològics, en aquest cas accentuadament decantats cap a la clínica. Les investigacions de Gottschalk i Glesser (1960) sobre aquesta temàtica són clàssiques.

És possible que aquesta aproximació a les cartes personals tingui un inevitable aire *demodé*. Si és així, la raó podria ser, senzillament, que avui no s'escriuen cartes, i menys personals. No obstant això, aquest declivi de la correspondència per carta es pot compensar mitjançant altres materials semblants, més de la nostra època, que no dubtem a classificar dintre de la forma epistolar.

Al·ludim als **missatges electrònics** (*e-mail*) i als **SMS** enviats per telèfon mòbil. Ambdós produeixen materials que constitueixen textos o microtextos, malgrat que descansin sobre suport electrònic en comptes de fer-ho sobre paper. I per bé que sospitem que l'estil i estructura han de diferir de la carta clàssica, les tècniques d'anàlisi dels seus continguts poden ser les mateixes que s'apliquen a qualsevol text.

2.4.2. Criteris generals per a la contextualització de la documentació epistolar

En tractar-se de documents personals, no demanats explícitament per l'investigador, escrits per una persona que no sospita, en el moment de crear-los, que seran examinats, llegits i analitzats, l'obtenció de cartes xoca sovint amb dificultats nascudes de l'oposició, per part de parents o amics de l'autor o autora, al fet que vegin la llum.

En altres mots, l'obtenció de cartes viola la privacitat de les persones que les van escriure o el caràcter confidencial dels temes que s'hi exposen, i per això no sempre es disposa fàcilment d'aquest tipus de material.

Un cop superats aquests obstacles, cal intentar recollir sèries senceres de correspondència, els enviaments inicials i les seves respostes. Ja hem dit que l'anàlisi d'un conjunt de material epistolar dóna una informació millor –més completa i fiable– que la de cartes aïllades. D'aquesta manera, es disposa d'una part més gran del context indispensable per a interpretar-les en profunditat.

Lectures recomanades

G. W. Allport (1965). *Letters for Jenny*. London: Harcourt Brace Jovanovich.

L. A. Gottschalk i G. C. Glesser (1960). An analysis of the verbal content of suicide notes. *British Journal of Medical Psychology*, 33, 195-204.

K. A. Salzinger (1958). A method of analysis of the process of verbal communication between a group of motivationally disturbed adolescents and their friends and relatives. *Journal of Social Psychology*, 47, 39-53.

Tanmateix, l'encapçalament d'una missiva ja proveeix prou informació sobre la classe de relació preexistent entre emissor i destinatari. D'altra banda, la data estableix la fita temporal a la qual s'ha de referir aquesta relació, que pot haver variat en el temps. Aquesta fita es complementa amb les que s'esmenten dins del text, on cada escriptor mencionarà segurament evocacions, records, cartes anteriors, que ajudaran a l'intèrpret a situar-se entre el passat i el futur.

Amb tot això, no queden satisfetes les necessitats de contextualització del material epistolar. Per a saber en quin terreny es mou, l'analista haurà de disposar de correspondència paral·lela a la que està estudiant. Així, si està immers en l'anàlisi de la correspondència entre un fill i el seu pare, li farà força servei comptar amb altres cartes familiars: del mateix pare amb un altre fill o filla, dels germans entre ells, dels germans amb els amics externs a la família, etc. En general, la comparació de cartes és una de les línies d'estratègia principals en la seva anàlisi.

Finalment, també és una ajuda disposar, quan és possible, d'informació directa sobre els esdeveniments o les actituds que apareixen en les cartes. Aquesta informació, al marge del material documental, ens arribarà per altres vies, de viva veu o per mitjà de dades indirectes (cens, arxius oficials, contractes). Naturalment, aquestes vies esdevindran més i més intransitables com més remot sigui el passat en què van néixer les missives estudiades.

Una carta pot ser personal o literària i s'ha de contextualitzar mitjançant la seva resposta o respostes i altra correspondència relacionada.

3. Documents macrotextuals

3.1. Diaris

Els diaris són sèries d'anotacions que un subjecte fa sobre les seves experiències i les circumstàncies que les acompanyen, realitzades dia a dia o gairebé dia a dia al llarg d'una fase de la seva vida.

3.1.1. Trets principals dels diaris

Els diaris autèntics són textos en que el protagonista i l'autor coincideixen. En un moment donat van ser escrits per un subjecte de recerca potencial, el qual, en general, no sospita que les seves paraules seran llegides per un científic social en el moment de posar-les sobre el paper. Aquesta característica té, però, una excepció en els diaris iniciats i desenvolupats a partir d'una recomanació del terapeuta o l'educador, probablement com un recurs més en el camí d'un millor coneixement del pacient o el pupil. Tanmateix, també en aquest cas el diari serà escrit pel subjecte, sense intervenció de l'investigador.

Certament, hi ha diaris escrits per investigadors de camp, com a formes poc sistemàtiques de registre narratiu. Les famoses anotacions de Piaget sobre els seus fills, base de la seva construcció teòrica, en serien un exemple. El diari de Darwin, que documenta la seva volta al món a bord del Beagle, té un valor semblant en l'àmbit de la biologia.

Aquests textos, però, no tenen primàriament valor psicològic, malgrat que en poden arribar a tenir, per exemple, en un estudi de la personalitat del científic que els ha escrit; la seva utilitat principal és proporcionar dades, informació, sobre el tema d'estudi implícit en el diari.

Vistes aquestes diferents possibilitats, podem dir que els diaris ocupen una de les cruïlles on més clarament es percep la línia divisòria entre l'observació indirecta, documental, i l'observació directa, participant o no participant. En efecte, podem distingir entre:

- **Autodiaris o endodiaris.** Són els autèntics diaris amb valor documental, d'observació indirecta, escrits per un subjecte sobre el tema de la seva pròpia vida. Són textos redactats en primera persona. Són els diaris que interessen especialment la metodologia qualitativa.

Vegeu també

Sobre les formes poc sistemàtiques de registre narratiu, podeu veure l'apartat 2.1.2, "L'observador no participant davant del flux significatiu del comportament", i l'apartat 3.1, "En observació actuant: els espècimens de Barker", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa", d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre l'observació indirecta i directa podeu veure l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història", d'aquesta assignatura.

- **Al·lodiari o exodiari.** Són diaris amb valor de registre narratiu, escrits per un investigador sobre el tema i subjectes que investiga. Es tracta de materials d'observació participant o no participant. Els textos estan redactats en tercera persona. Poden interessar eventualment l'anàlisi qualitativa, però també es presten a altres tipus d'anàlisi.

Noteu que aquesta dicotomia no exclou la possibilitat –creuada– que un científic escrigui un autodiari i la seva vida com a persona. Però llavors ens trobaríem amb un autèntic diari o document personal, i el fet que l'autor fos un científic seria merament anecdòtic.

Deformació professional

El perill inherent a un autodiari redactat per un científic seria que aquest, per "deformació professional", difícilment es podria reprimir de fer comentaris interpretables com a enuncisats teòrics, hipòtesis o generalitzacions lligats als temes del seu interès, que els seus col·legues considerarien especulatiu o –encara pitjor– introspectiu.

En síntesi, els autodiaris ofereixen informació que, tot i haver estat seleccionada pel subjecte (el qual hi inclou el que, per a ell, és més important), ha de ser filtrada, categoritzada i convertida en un corpus de dades. En canvi, els al·lodiaris ja han estat filtrats, per bé que superficialment, amb la percepció entrenada del científic, el qual brinda informació més fàcilment convertible en dades.

3.1.2. Consideracions sobre el valor dels diaris

Els diaris són els documents personals més complets i representatius. En aquest sentit, un diari –sobretot, un diari íntim i mínimament complet– és una autèntica projecció del subjecte sobre el paper, una projecció en forma d'escriptura. En aquesta, queden gravats els seus punts de vista, el seu funcionament emocional i relacional, les seves estructures cognitives, el seu curs vital.

Els diaris són escrits, evidentment, amb el suport del record a curt o mitjà termini. Habitualment, les incidències i els sentiments que van traçant la trajectòria biogràfica del subjecte són traslladades al paper poc després que s'hagin produït o experimentat; per això, els lapsus de memòria són improbables.

Una conseqüència col·lateral d'aquesta curta perspectiva temporal és que les interpretacions que es plasmen en un diari estan fetes des de l'òptica del temps present, des de la trama dels seus valors i de les seves vivències. D'això podem concloure que, en el context de l'observació documental estricta, els diaris proporcionen materials **relativament fiables**.

Com sempre en la perspectiva qualitativa, aquesta fiabilitat apunta a l'"honoradesa" de l'autor amb si mateix, a la seva sinceritat, almenys, en una situació que, provisionalment, és de confidencialitat. El subjecte no té motius

per a ser imprecís en narrar les seves experiències quotidianes, en retratar la seva subjectivitat en contacte amb el món. No té ningú a qui enganyar llevat de si mateix.

De totes maneres, una persona necessita identificar-se amb una determinada imatge de si mateix i, per això, l'autor d'un diari es presentarà a un públic inexistent o invisible tal com li agradaria ser vist i jutjat.

En línia amb les consideracions anteriors, els diaris són documents amb molta consistència, densos, extensos, i palesen una veritable vocació d'escriptura. L'autor **s'implica en el text**. No pot ser d'altra manera atès que l'escriu voluntàriament, sense que ningú el forci a fer-ho. Això dóna una autenticitat als diaris difícilment present en altres materials documentals. El llenguatge és el del subjecte; la selecció de continguts és decidida pel subjecte; el sentit, la intenció del text són els del subjecte.

Les estratègies de confecció d'un diari són variades. En gran part depenen de la personalitat i del nivell educatiu de l'autor. La tendència més corrent ens ofereix diaris estructurats en unitats o capítols dedicats, cada un, a **una data del calendari** en la qual s'han realitzat anotacions. Ara bé, segons la capacitat creativa del subjecte, les anotacions podran ser més breus i esquemàtiques o més llargues i detallades; podran ser més freqüents o més espaciades en el temps. En aquest darrer cas, el recurs a la memòria tindrà un paper més rellevant i el text segurament adoptarà una forma més elaborada narrativament i estilísticament. Aquests diaris s'acostaran a les autobiografies des d'aquest punt de vista.

Implícita en els comentaris anteriors hi ha la certesa que els diaris no són una forma d'expressió a l'abast de qualsevol. Una de les **limitacions dels autodiari**s és, efectivament, que no a tothom se li acudeix escriure'l o, si se li acudeix, és capaç de continuar-lo.

Cal una cultura de diari que tal volta es comença a perdre. Un adolescent en crisi pot (o podia en etapes preinformàtiques, premediàtiques) confegir un diari; una mestressa de casa també ho podria intentar. Com en el cas de les cartes, els autodiariis que més transcendència han tingut són els escrits per artistes o escriptors, com el d'Anaïs Nin, o el de Sylvia Plath fins al seu suïcidi. Però, ¿es pot assegurar que aquests diaris foren escrits sense pensar en la seva publicació?

Els diaris que interessin l'observació documental són els autodiariis, documents en què el subjecte s'implica personalment i es retrata, de cara a si mateix, amb força llibertat i de manera fiable.

Vegeu també

Sobre els diaris i autobiografies podeu veure l'apartat 3.3, "Diferències entre diaris i autobiografies", d'aquest mòdul didàctic.

Lectura recomanada

Podeu completar aquestes nocions a J. Behar (1991). Observación y análisis de la producción verbal de la conducta. A T. Anguera (Ed.), *Metodología observacional en la investigación psicológica*. Vol. 1. *Fundamentación (1)* (pp. 331-388). Barcelona: PPU.

3.2. Autobiografies i memòries

Les autobiografies i memòries són textos retrospectius creats per un subjecte en què aquest narra en prosa la totalitat o una part substancial de la seva vida.

3.2.1. Trets principals de les autobiografies

Com en els diaris, en una autobiografia o en una memòria, el subjecte és protagonista i autor a la vegada, i el text està redactat en primera persona. No cal dir que això les distingeix fàcilment d'una biografia, en què una persona explica, en tercera persona, la vida d'una altra. També les diferencia de les anomenades *etnografies*, en què el tema del relat no es focalitza en l'autor, sinó en l'ambient que ha viscut.

El text, en principi, està escrit amb relativa llibertat, malgrat que més avall matisarem aquesta afirmació.

Aquesta biografia, així succintament caracteritzada, de vegades s'anomena *biografia directa*.

Autobiografies i memòries

És possible traçar línies de diferenciació entre les autobiografies i les memòries, atribuint a aquestes darreres una elaboració més tècnica i uns continguts més indirectes, no tant recuperats de la memòria de l'autor, com de documents preexistents com cartes, diaris o arxius. Per als nostres objectius, que són tractar aquests materials com a registres documentals o d'observació indirecta, aquesta diferenciació és innecessària.

El model més corrent d'autobiografia és el d'aquella que ha estat concebuda i desenvolupada amb **expectatives de publicació** o, si més no, perquè els seus continguts vegin la llum algun dia. Aquestes previsions fan que aquests textos perdin el caràcter íntim i personal que, en canvi, sí poden oferir els diaris. Això és especialment cert quan l'autobiografia és d'un artista, polític o persona amb projecció pública.

Naturalment, convé no confondre les autobiografies amb les històries de vida: aquestes s'escriuen o es dicten després d'una sol·licitació en aquest sentit de l'investigador; a més, abracen una part de la vida del subjecte, entorn de fets significatius, i no la seva globalitat; són, com hem vist, microtextos i no macrotextos.

De fet, les autobiografies i memòries són el document d'interès psicològic de major longitud. A causa de la seva extensió i, també, al seu caràcter **retrospectiu**, acaben per ser el resultat d'un **pla textual**, d'un projecte de reconstrucció de la pròpia vida a partir del record, amb l'ajuda del record d'altres i –eventualment– de documents.

Vegeu també

Sobre els microtextos podeu veure l'apartat 2.2.1, "Trets principals de les històries de vida", d'aquest mòdul didàctic.

Aquesta planificació fa que el producte final aparegui a la nostra atenció com un text força elaborat, text que fins i tot pot mostrar una estructura novel·lada o dramàtica. Tanmateix aquest acabat té com a contrapartida el caire més aviat **convencional** dels continguts, més sotmesos que en altres documents a les normes estilístiques o socials.

El subjecte o heroi de la història tractarà de donar sempre una imatge defensible des d'algun punt de vista, o decididament acceptable, directament o indirectament positiva; una imatge tirant a "oficial", en definitiva. És poc freqüent que, en un text d'aquesta classe, hi figuri la confessió d'experiències molt íntimes o que els climes mentals de l'autor hi siguin representats amb una transparència integral.

3.2.2. Consideracions sobre el valor de les autobiografies i memòries

En ser textos que miren en la direcció retrospectiva, en la seva confecció és crucial el paper de la memòria a llarg termini de l'autor, conservant els records o elaborant-los i transformant-los. També és important l'ajuda que pot aportar la memòria col·lectiva de l'entorn social que habita l'autor en el moment d'escriure.

A causa d'aquest desfasament temporal entre els fets narrats i l'acte de plasmar-los en el paper o en la pantalla de l'ordinador, sovint les categories interpretatives emprades en el moment d'escriure difereixen lleugerament o radicalment de les que eren vigents quan les experiències relatades van tenir lloc.

Lògicament, igualment hi ha el risc que la memòria perdi, ocultí o deformi els esdeveniments llunyans en el temps. Pot ocórrer, per exemple, que la infantesa rebi una atenció insuficient, per manca d'informació, amb la qual cosa faltará la matriu de les vivències posteriors. O, a l'inrevés, pot esdevenir-se que els pares, familiars o amics desapareguts rebin una atenció excessiva per raons sentimentals, independentment de la seva incidència real en els fets. En tot cas, en una autobiografia és difícil jutjar de la mateixa manera els fets remots en el temps, esvaïts en el record, subjectes a valoracions poc adequades després de tants anys, i els fets recents, respecte als quals l'autor pot disposar de poca distànciació o perspectiva.

Malgrat que les estratègies d'organització del text admeten alguna variació, el més habitual és que la pròpia vida sigui narrada per **ordre cronològic**. Se suposa que l'autor d'un text d'aquestes característiques dialoga amb si mateix, de manera que els fets i experiències que conformen el text final són els més significatius per a ell.

Per aquesta mateixa raó, en una autobiografia trobarem sovint les fases més conflictives o agitades de la història del subjecte que l'ha escrit, que solen ser les més transcendents des del seu punt de vista; i, menys freqüentment, les més monòtones i rutinàries.

Ara bé, com que es tracta de documents ambiciosos pel que fa l'extensió, una selecció de fets molt esbiaixada o incompleta es jutja negativament; s'entén com una mancança dintre del projecte totalitzador de representar la pròpia vida en el paper.

Com en el cas dels diaris, doncs, la consistència d'aquesta mena de document no se supedita a la rellevància suposadament objectiva del material seleccionat i tractat, sinó a la significació que el subjecte li atribueix. Al capdavall, les autobiografies creuen sovint la frontera entre ficció i realitat. I passa sovint que l'autor introdueix encadenaments lògics o coherència allà on no n'hi havia, o no n'hi havia per a una àmplia audiència. Tal vegada intentarà oferir una imatge racional i, a més, sintètica, de si mateix, com si el rumb de la seva existència hagués estat constant i rectilini.

Les biografies que interessen a l'observació documental són les autobiografies, documents en què el subjecte crea un text més aviat convencional que presenta, de cara al possible públic, la globalitat de la seva vida.

Lectura recomanada

Com va dir Julián Marías "la manera de hablar de una vida concreta es precisamente narrarla, porque es la expresión que se ajusta a su carácter de acontecimiento temporal, sucesivo, proyectivo".

Devem aquesta cita al text, ja citat en altres llocs, de J. Behar (1991). Observación y análisis de la producción verbal de la conducta. A T. Anguera (Ed.), *Metodología observacional en la investigación psicológica*. Vol. 1. *Fundamentación (I)* (pp. 331-388). Barcelona: PPU.

3.3. Diferències entre diaris i autobiografies

Els diaris i les autobiografies tenen característiques comunes i altres de diferents.

A continuació sintetitzarem les principals línies de diferència i semblança entre els diaris –particularment, els autodiaris– i les autobiografies, diferències que hem mencionat al llarg dels paràgrafs anteriors.

Diferències	
Diaris	Autobiografies
Comprenen fases de la vida de l'autor, però rarament la seva totalitat.	Una autobiografia abraça la totalitat o la quasi totalitat de la vida del narrador.
Són textos de longitud moderada i donen una visió fragmentada i parcial de l'autor.	Són textos més extensos que els diaris i ofereixen una visió de conjunt de la vida de l'autor.
El text d'un diari no obeeix un pla i té aspecte improvisat en la majoria de casos.	Els textos autobiogràfics segueixen un pla, estan elaborats i presenten un acabat formal, amb estructura novel·lada o dramàtica.
Els diaris, en principi, no estan pensats per a la seva publicació.	Les autobiografies estan destinades a la publicació.

Diferències	
Diaris	Autobiografies
Els continguts d'un diari tendeixen a ser viscerals, i sovint inclouen material confidencial; revelen la intimitat de la persona que els ha posat per escrit.	Els continguts d'una autobiografia tendeixen a ser convencionals, estan més subjectes a la necessitat d'una imatge pública positiva.
Els fets relatats es recullen en el moment present o poc després; l'autor recorre a la seva memòria a curt o mitjà termini.	Els fets són reconstruïts mitjançant records a llarg termini; els continguts són totalment retrospectius. De vegades s'utilitzen altres fonts a banda de la memòria.
Les categories d'interpretació dels fets narrats són les que fa servir l'autor en el temps present de redacció del diari.	Les categories d'interpretació dels fets narrats poden haver canviat en el moment d'escriure respecte a les que s'utilitzaven en l'època dels fets narrats.
L'ordre de l'exposició és necessàriament cronològic.	L'ordre de l'exposició pot no ser cronològic, encara que ho sol ser.

Semblances

Ambdós són textos o documents en els quals narrador i protagonista coincideixen.

Ambdós són textos escrits en primera persona.

Tant en un cas com en l'altre, són documents en prosa estudiats per observació indirecta.

Són materials vàlids i fiables en tant que retrats de la subjectivitat de l'autor, no necessàriament com a reculls objectius de la realitat viscuda.

Tenen un valor principalment idiogràfic: cada diari o autobiografia forma un univers particular d'informació.

Els diaris i les autobiografies es diferencien bàsicament en les dimensions present-passat i privat-públic i s'assemblen en el fet d'estar centrats en l'autor i protagonista.

4. L'anàlisi de contingut

4.1. Conceptes bàsics

L'anàlisi de contingut és una metodologia, en principi observacional, que permet aïllar unitats, categoritzar, mesurar i establir relacions en corpus de missatges o textos.

4.1.1. Generalitats

En aquest apartat i els propers, sintetitzarem les línies d'anàlisi principals que se segueixen a propòsit dels materials documentals i textuals descrits fins aquí. Les dades obtingudes mitjançant les diverses tècniques de recollida d'informació exposades, en tant que observació participant, no participant o documental, admeten vies també diverses d'anàlisi, dintre –això sí– d'un marc comú.

Aquest marc –recordem-ho un cop més– és el que estableix la característica principal de les dades referides, a saber, el fet de correspondre a comportament humà amb significat social i cultural, a materials de comportament significatiu i, dintre d'aquest, al que es manifesta pel canal verbal i és codificat i transcrit pel científic, o bé plasmat directament en el paper pel mateix subjecte en estudi.

En resum, doncs,

allò que es designa genèricament com a anàlisi de contingut és una metodologia destinada, principalment, al tractament i resolució de dades verbals, transcrits o escrites, tot i que també es pot aplicar a signes i missatges no verbals.

Malgrat tot, més enllà de la homogeneïtat relativa dels seus materials d'estudi, l'anàlisi de contingut enclou diferents orientacions que, com veurem, són prou contrastades entre elles.

Ultra això, convé afegir que

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", en concret la taula que hi ha en aquest apartat, del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història" d'aquesta assignatura.

des d'una òptica qualitativa, el(s) significat(s) de les produccions verbals del subjecte constitueix(en) la via major de comprensió per al científic.

Aquesta metodologia no és pas tan diferent d'altres consagrades a l'observació de camp o resoltes en condicions semicontrolades. Com comprovarem aviat, les fases de la tasca d'anàlisi recorden força les de l'estudi de la conducta o l'acció no verbal mitjançant observació sistemàtica: mostratge, classificació o categorització, mesura, etc.

En un aspecte, però, l'anàlisi de contingut s'aparta de la metodologia observacional estàndard, i és en la seva dependència, més gran o més petita segons els casos, dels enfocaments i les tècniques lingüístiques o semiòtiques, dependència que serà proporcional al grau en què la recerca sigui autènticament qualitativa, és a dir, s'ocupi de signes i significats. A través d'aquest prisma, autors com Duverger han considerat l'anàlisi de contingut com un subconjunt de la semàntica.

Lectura recomanada

M. Duverger (1975). *Métodos de las ciencias sociales* (8a. ed., p. 165). Esplugues de Ll. (Barcelona): Ariel.

Significat

La nostra presentació de l'anàlisi de contingut ha estat deliberadament esbiaixada cap al pol del significat. Som perfectament conscients que hi ha tendències dintre de l'anàlisi de contingut que defugen o esquiven el significat. Tanmateix, nosaltres hem volgut oferir una panoràmica d'aquesta metodologia congruent amb l'enfocament qualitatiu tal com aquí l'hem entès. Acceptada aquesta exigència, l'anàlisi de contingut ha de recollir obligatòriament la qüestió del significat si no vol perdre la coherència. Això no equival a dir que hagi d'excloure les línies de treball compromeses amb els aspectes més formals o quantitius del text.

Considerem, per exemple, aquestes dues definicions:

- Segons Berelson, l'anàlisi de contingut és "l'estudi quantitatiu de les característiques manifestes dels missatges".
- Segons Stone i Holsti, l'anàlisi de contingut és "qualsevol tècnica que permet fer inferències a partir de la identificació objectiva i sistemàtica de certes característiques específiques dels missatges".

Vegeu E. Woodrum (1984). "Mainstreaming" Content Analysis in Social Science: Methodological Advantages, Obstacles and Solutions. *Social Science Research*, 13, 1-19. Noteu que ambdues definicions eviten el terme *significat* i, per contra, se serveixen del terme *missatge*. D'això es pot deduir, en clau –justament– d'anàlisi de contingut, que aquests autors estan situats en l'òrbita de la teoria de la comunicació i no en la de la lingüística o la semiòtica.

Així, doncs, el tarannà hermenèutic o interpretatiu del científic qualitatiu es realitza gràcies a l'ús de l'anàlisi de contingut, que és el "banc d'eines" indispensable per a dur a terme les seves interpretacions.

Aquestes interpretacions són bàsicament **contextuals**, arrenquen i descansen sobre el context en el qual s'inscriu la unitat textual o d'altra mena que cal analitzar. Per a albirar de quin tipus de context parlem, és obligat referir-nos a un tram anterior de la nostra exposició on ja hem prefigurat aquesta noció.

A pesar d'aquesta sintonia de l'anàlisi de contingut amb les interpretacions i –per tant– les inferències, seria un error creure que a cada text o document li pertoca una sola interpretació, la vertadera. Aquesta idea seria més pròpia de l'exegesi dels llibres religiosos o dels que són punt d'origen de doctrines ideològiques o polítiques, més que d'una mentalitat científica tal com l'hem volgut entendre fins ara.

Certament, de vegades es pensa que el discurs escrit és més fàcil de fixar de manera fiable en la forma i contingut que el verbal, menys controlable i més susceptible de variació en tant que dependent de la memòria individual. Però, tot i que és innegable que un text escrit es presta més fàcilment al control de les seves variacions, també ho és que el seu sentit depèn sovint de qui el llegeix i de la seva situació com a lector en un món concret.

Significat

En relació amb aquest tema Ian Hodder diu:

"[...] el significat no resideix en un text sinó en la seva escriptura i en la lectura que se'n fa. A mesura que el text és rellegit en diferents contextos, rep nous significats, sovint contradictoris però sempre incardinats socialment. Així que no hi ha un significat «vertader» o «original» d'un text més enllà dels contextos històrics específics des dels quals és interpretat."

I. Hodder (1994). *The Interpretation of Documents and Material Culture*. A N. K. Denzin i Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 393-402). Thousand Oaks (Cal.): Sage. (La traducció és nostra.)

4.1.2. Materials de l'anàlisi de contingut

A quins materials s'aplica l'anàlisi de contingut? Ja hem respost aquesta pregunta de manera general en la definició de més amunt. Ara, però, la perfilarem millor. Aquesta metodologia, en la seva accepció més general, s'aplica a:

1) **Textos personals espontanis**, categoria en què inclouem, a més de les cartes, diaris i altres documents dels quals ja hem parlat, les produccions literàries (novel·la, poesia, teatre, assaig), periodístiques (diaris, revistes), científiques (manuals, llibres i articles teòrics o aplicats) i les peces d'oratória (sermons, discursos parlamentaris, etc.).

2) **Arxius, i documents públics o oficials**, com el codi penal o civil, la redacció de les sentències judicials, els avisos i bans dels ajuntaments, els cartells de la direcció de trànsit, la propaganda electoral o política, les consignes...

Vegeu també

Sobre les interpretacions contextuals podeu veure l'apartat 2.3.2, "La interpretació contextual", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Bibliografia

Si voleu aprofundir més, podeu igualment consultar D. R. Olson (1998). *El mundo sobre el papel. El impacto de la escritura y la lectura en la estructura del conocimiento*. Barcelona: Gedisa. En aquest volum la qüestió de la polisèmia dels textos és explorada sistemàticament.

3) **Textos creats a petició**, com un relat o narració que se sol·licita al subjecte, o les versions finals que es negocien amb ell en una aproximació etogènica o etnometodològica, o els autoinformes.

4) **Transcripcions de parla fetes pel científic**, d'entrevistes o de dinàmiques grupals o de conversacions, registrades en viu o en diferit.

5) **Transcripcions fetes pel científic de comportaments no verbals comunicatius o expressius** (gest, postura, configuració facial, etc.).

6) **Materials no verbals** però estructurats com a signes icònics o simbòlics, en forma narrativa (historieta o còmic, vídeo, cine) o no narrativa (pintura, grafit, fotos, dibuixos, imatges de tanques publicitàries, etc.), els quals poden incloure –a més a més– una part de text o no incloure-la.

La resta de la nostra exposició de l'anàlisi de contingut remet a les categories 1-4, corresponents a classificacions de documents ja comentades en els apartats anteriors i que són les que admeten un tractament més estandarditzat dintre d'aquesta metodologia. Els materials inclosos a 5) i 6) exigeixen altres recursos lingüístics o semiòtics per a ser estudiats amb un mínim de garantia.

L'anàlisi de contingut s'aplica a textos o parla transcrita, però també es pot aplicar a altres tipus de signes, no verbals.

4.2. Punts d'origen, direccions i punts d'aplicació de l'anàlisi de contingut

L'anàlisi de contingut en perspectiva qualitativa s'orienta cap a la interpretació de significats en context expressiu o comunicatiu.

L'anàlisi de contingut, efectivament, mostra dues vessants ben marcades, una de més tècnica i que mira en la direcció dels mètodes més quantitativs, i una altra, més interpretativa, i amb una tradició lingüística o semiòtica al darrera, que mira cap a aquells camps on el treball és més qualitatiu. Aquestes dues tradicions es revelen ja des dels mateixos orígens d'aquesta metodologia i se segueixen manifestant en la seva posada en pràctica actual.

4.2.1. Punts d'origen i punts d'aplicació

Una part important del desenvolupament de l'anàlisi de contingut ha anat indissolublement lligada a les crisis socials i polítiques. El primer ús conegut de tècniques classificables sota aquest epígraf es dona en el marc d'un conflicte religiós a la Suècia del segle XVIII. Una col·lecció d'himnes, *Cants de Sió*, era sospitosa d'heretgia i va ser examinada a partir de la freqüència i contextualització de certs símbols religiosos en l'interior dels textos.

En el segle XIX, els periodistes dels diaris nord-americans ja se servien de recursos com el recompte de termes o paraules per tal d'esbrinar les tendències en la cobertura de les notícies. Ja en el segle XX, aquests procediments van ser aplicats al descobriment d'estereotips racials en els llibres de text i en la premsa.

Però l'avenç decisiu d'aquesta línia d'anàlisi de contingut es va produir-se en la Segona Guerra Mundial. El govern dels Estats Units va patrocinar un projecte dedicat a l'avaluació de la propaganda política enemiga. Harold Lasswell, encapçalant-lo, va incrementar els recursos metodològics disponibles fins a llavors i va obrir el seu camp d'aplicacions.

En els anys seixanta i setanta, l'interès es va desplaçar dels textos periodístics o propagandístics a la façana mediàtica de la societat nord-americana, particularment als continguts televisius i a temes candents en aquell moment, com la segregació racial o de sexe.

És fàcil adonar-se que la infància i la joventut de l'anàlisi de contingut, tal com han estat ressenyades fins ara, estan vinculades a la comunicació de masses i a l'univers cultural anglosaxó. Aquesta, però, és la vessant d'aquesta classe d'anàlisi menys abocada a l'estudi del significat. Al costat d'aquesta tradició n'hi ha una altra de més europea i més preocupada pel sentit dels textos i pel context que els hi atorga. La seva metodologia (com ja hem dit, molt més deutora de la lingüística) és, fins a cert punt, independent de l'anterior i sorgeix al final del segle XIX amb voluntat de superar la crítica literària, vista llavors com excessivament arbitrària i personal. Durant el segle XX, creix i es desenvolupa al llarg de diferents vies d'aplicació com són la mateixa crítica literària i artística, l'antropologia d'arrel lingüística (dissecció de contes, mites, faules) o les interpretacions arqueològiques i històriques.

Naturalment, aquestes dues tendències entren de vegades en contacte, de tal manera que ens podem trobar amb investigacions híbrides entre l'una i l'altra. De fet, la teoria de la comunicació no és, ni de bon tros, incompatible amb la lingüística o la teoria dels signes, i viceversa. L'interès o la manca d'interès pel desxiframent de significats i les interpretacions depèn –creiem– de factors ideològics, més que teòrics o metodològics.

Lectura recomanada

Vegeu E. Woodrum (1984). "Mainstreaming" Content Analysis in Social Science: Methodological Advantages, Obstacles and Solutions. *Social Science Research*, 13, 3.

En els territoris de la psicologia, les aplicacions de l'anàlisi de contingut han aportat matisos propis, ja que han estat dedicades a l'optimització dels instruments de mesura de la disciplina. D'entrada, cal dir que l'anàlisi de contingut de respostes verbals ha estat utilitzada, d'una o altra manera, en la interpretació dels resultats de les **tècniques projectives** des de la seva mateixa concepció. Aquesta anàlisi ha impulsat desenvolupaments especials quan ha estat aplicada a proves en què el subjecte havia d'explicar una història a partir d'una escena, com en el test d'apercepció temàtica.

Al marge de les tècniques projectives, el tronc principal d'aplicacions psicològiques de l'anàlisi de contingut se centra en la construcció d'escales de mesura a partir de les respostes verbals dels subjectes, sigui en entrevistes o contestant tests específicament adaptats a aquestes necessitats. L'interès d'aquesta línia de treball rau en el fet que la interpretació i valoració correcta de les respostes, des del punt de vista de la significació per al subjecte, il·luminen la relació entre llenguatge i pensament i ajuden a dilucidar el sentit de la utilització d'un mot o una expressió en comptes d'una de diferent.

Exemple

Els gests adreçats a objectes es podrien vincular a estats agressius abocats a l'exterior del subjecte, mentre que els gests de contacte corporal amb el propi cos podrien ser l'expressió d'una violència intrapunitiva o dirigida contra si mateix. El contingut dels deliris esquizofrènics varia segons correspongui a una fase aguda o crònica i segons el grau d'integració o autisme.

4.2.2. Direccions de desenvolupament

Les dues tradicions a les quals acabem d'al·ludir s'han perpetuat i continuen estant presents en la recerca actual. Una tipologia de l'anàlisi de contingut les ha de recollir a la força, d'una o altra manera. Tanmateix, com ja hem afirmat, aquestes tradicions són compatibles, per la qual cosa els esquemes de classificació creats entorn d'una i altra hauran de ser superposables, com anirem assenyalant.

D'antuvi, proposem una classificació de les direccions de desenvolupament de l'anàlisi de contingut basada en l'esquema central de la teoria de la comunicació. Després, n'exposarem una de filiació plenament lingüística o semiòtica. Finalment, examinarem breument les correspondències de totes dues amb la dicotomia qualitatiu/quantitatiu.

1) Direccions de desenvolupament en el pla de la relació comunicativa.

La teoria de la informació i la comunicació proporciona un fons adequat on situar les orientacions principals de l'anàlisi de contingut. El fons a què ens referim ens el subministra l'esquema prou conegut del següent:

Emissor (codifica, emet) → missatge → (rep, descodifica) receptor

En aquest marc, l'anàlisi de contingut es pot dedicar a estudiar:

Qui parla, és a dir, l'emissor i el seu codi

En primer lloc, en aquest apartat entraran les recerques destinades a buscar l'autor –anònim en un principi– del text que és sota la mirada de l'analista. Igualment, s'hi inclouran tots els estudis comparatius de materials homòlegs però procedents de fonts diverses. En general, però, l'accent d'aquesta mena de recerca recaurà en el descobriment, per mitjà del text, de les peculiaritats psicològiques i socials del seu creador, dels codis que emprà per a expressar-se o comunicar-se. L'angle variarà segons es tracti d'un autor en sentit estricte, que ha confegit el text per iniciativa pròpia, o d'un individu entrevistat o sol·licitat d'alguna manera per l'investigador. En l'anàlisi de diaris, lògicament, aquesta orientació centrada en l'emissor està potenciada al màxim.

Què diu qui parla, o l'estudi del missatge en si mateix (text o un altre)

L'èmfasi cau ara en els continguts pròpiament dits, no totalment al marge de la seva relació específica amb un emissor o autor concret o amb altres elements del context. I és que aquests continguts, en qualsevol cas, han de ser situats en el fons polític, social, familiar en el qual ha estat escrit el text o realitzada la transcripció (per exemple, es poden comparar els temes de propaganda de la primera i de la segona guerra mundial; o els missatges de mòbil enviats en situació laboral o durant les vacances; o els resultats d'una entrevista feta a casa i els obtinguts en el despatx del psicòleg).

Exemple

Sovint l'anàlisi de contingut ha estat aplicada a l'estudi de l'art popular. Walker, per exemple, en una tesi no publicada, va investigar les diferències i semblances entre les lletres de les cançons populars americanes, blanques i negres, de l'època. Es va ocupar fonamentalment de les variacions en la forma narrativa. Així, comparades amb les cançons blanques, les negres del gènere del *soul* o del de *rhythm and blues* parlaven més i més intensament de l'acció en el món objectiu, s'oblidaven força del pas del temps i, en canvi, revelaven una preocupació considerable per les qüestions pràctiques de l'existència humana. En el seguiment longitudinal que Walker va fer en un període d'onze anys, va quedar clar que les lletres "blanques" no evolucionaven, mentre que les negres, fent palesa la forta dinàmica en aquell moment de la societat on s'havien creat, mostraven un augment significatiu de la categoria *identificació amb els altres* i, indirectament, una major consciència ètnica i cultural.

Lectura recomanada

Vegeu R. P. Weber (1990). *Basic Content Analysis* (2a. ed., pp. 10-11) Newbury Park (Cal.): Sage.

A qui parla l'emissor o estudi del receptor

Aquestes anàlisis poden començar esbrinant qui és el destinatari del missatge, si aquest no s'ha fet explícit en el text. Aquest punt no és un misteri en una carta però ho pot ser en altres tipus de documents periòdics, propagandístics, històrics. Amb el vocabulari típic de la comunicació de masses, direm que cal determinar el públic o l'audiència dels missatges. D'altra banda, el destinatari explícit no sempre és el real. Freqüentment missatges que semblen adreçats a un receptor s'encaminen, en realitat, a un altre de ben distint.

Posteriorment, un cop conegut el receptor, és necessari traçar-ne el perfil, els trets psicològics i sociològics com a tal.

Quan el que estudiem és material transcrit d'entrevistes o registres semblants, el destinatari dels missatges analitzats és el mateix observador científic. En aquesta situació, les respostes del subjecte, considerat com a emissor, solen estar molt més mediatitzades pel destinatari –és a dir, el científic– que no pas en altres escenaris de comunicació.

Com, o l'estudi de la relació entre la forma/contingut del missatge i els efectes constatats en un destinatari.

Aquest és un dels rumbos principals de l'anàlisi de contingut en les seves aplicacions. No solament hi ha una relació entre el tipus d'emissor i el tipus de missatge, sinó també entre aquest darrer i el tipus de destinatari escollit. La persuasió, l'eficàcia, en definitiva, la capacitat d'un emissor per a aconseguir efectes en l'entorn social que el rodeja es basen en aquesta relació.

El contingut d'una carta que explica conflictes matrimonials íntims s'enviarà a un amic/ga o a un familiar proper, no a destinataris amb els quals manqui el vincle de confiança; però, a més, la forma de la carta en qüestió variarà segons vagi adreçada a la mare o pare, a un germà/na gran o a un amic/ga de l'escola. El llenguatge i estil utilitzats no seran els mateixos en cada cas.

Amb quin resultat, o l'estudi de la resposta del receptor

L'efecte d'un missatge es detecta, justament, mitjançant la resposta del receptor. L'efecte d'una pregunta d'entrevista es coneix per la resposta de l'entrevistat; l'efecte d'aquesta resposta en l'entrevistador (en una entrevista oberta, en profunditat) se sap per la pregunta subsegüent que aquest fa; i així successivament. L'efecte d'una carta es reconeix en una altra carta; el de la capçalera d'un diari del govern en la capçalera corresponent d'un diari de l'oposició. Els diaris no tindrien pròpiament receptor.

Quan l'emissor fa palesa la seva previsió de resultats, aquesta es pot contrastar amb els resultats observats.

Tot comptat i debatut, l'anàlisi de la resposta del receptor és l'anàlisi de la seva forma i contingut, per la qual cosa aquest apartat remet també a l'estudi del missatge en si mateix.

2) Direccions de desenvolupament en el pla semiòtic o de valor dels signes.

Una divisió clàssica en la semiòtica o teoria dels signes és la que distingeix entre **sintaxi**, **semàntica** i **pragmàtica**.

La sintaxi s'ocupa de la forma i organització en el temps i l'espai dels signes aïllats i de les seqüències o constel·lacions de signes. En certa manera, inclou els estudis del significat, és a dir, del vehicle o suport físic del signe, com és el so o la traça gràfica d'un mot o la configuració visual d'un senyal de trànsit. Referida als textos, adopta el seu sentit més popular o escolar i s'interessa per l'ordre en què els mots s'estructuren al llarg del discurs.

La semàntica estudia el significat en un sentit: el de la vinculació de la forma del signe (o significat) a objectes o fets de la realitat circumdant tal com són percebuts per l'usuari o la cultura en la qual habita.

La pragmàtica estudia el significat en un altre sentit: el de la vinculació de la forma del signe (o significat) al mateix usuari o emissor, al destinatari o a diferents matisos del context o situació social en què el signe concret ha estat utilitzat.

Aquests tres vèrtexs del triangle semiòtic estan naturalment lligats entre ells. El significat semàntic completa el pragmàtic, i viceversa; i l'ordre sintàctic dels mots o els signes és inseparable dels significats amb els quals s'associa.

Fetes aquestes precisions, indiquem alguns dels camins al llarg dels quals ha progressat l'anàlisi de contingut en cada una d'aquestes vessants.

Anàlisi de contingut amb orientació sintàctica

Hi ha un cert contrasentit a jutjar que les aproximacions sintàctiques a un text són "de contingut", ja que –com hem dit– atenen sobretot la forma i l'ordre. No obstant això, també hem dit que el contingut o significat d'un text està marcat per la forma dels mots i de les oracions, per la seva estructuració seqüencial.

- Les anomenades tècniques d'**anàlisi de l'expressió** (aquí, equivalent a forma) pertanyen a aquesta orientació. Potencien conceptes com el de varietat lèxica o el de quocient gramatical, longitud de frase, etc.
- L'**estilística quantitativa** també hi pertany. Una de les seves aplicacions, el descobriment de l'autoria de textos anònims, la vincula amb la pragmàtica i amb les tendències dels estudis de comunicació que s'interessaven per l'emissor.
- L'**anàlisi automàtica del discurs** intenta arribar al sentit d'un text a partir de la seva estructura morfosintàctica (objectiu, per a molts, impossible o il·lícit).

Amb una perspectiva més sociològica, podem encabir aquí el treball de Basil Bernstein, que relaciona les categories gramaticals i sintàctiques usades per nens de diferents classes socials amb els codis de la classe de procedència esmentada.

Estudis quantitius

Dintre de l'orientació sintàctica, i amb voluntat de ser integradors, ens podríem permetre incloure una sèrie de perspectives purament formals, tot i que sovint ni tan sols evidencien una formulació clarament semiòtica. Es tractaria d'estudis quantitius, que sovint han recorregut a mesures de freqüència per tal de valorar la presència de temes, paraules o parts de l'oració en diferents textos (diferents diaris, diferents autors literaris, diferents èpoques). Unes vegades els índexs obtinguts es comparen amb índexs d'utilització estàndard o poblacional. D'altres, es calculen índexs de riquesa o varietat de vocabulari o de competència sobre els recursos gramaticals (ús d'adjectius, adverbis, conjuncions, etc.).

Lectura recomanada

Per a fer-ho prendrem com a model l'article de 1995 Anàlisi de contenido, de P. Navarro i C. Díaz, a J. M. Delgado, J. Gutiérrez (eds.), *Métodos y Técnicas Cualitativas de Investigación en las ciencias sociales* (pp. 177-224) Madrid: Síntesis.

Anàlisi de contingut amb orientació semàntica

Aquesta és la línia d'anàlisi de contingut per antonomàsia. En la tipologia de comunicació, correspondria a l'estudi del contingut del missatge en si. Com veurem, la seva estratègia general implica l'elaboració de sistemes de **categories verbals** per tal de classificar les parts del text.

Els **estudis d'avaluació** d'Osgood serien un primer exemple d'aquesta orientació clàssica. En aquests, es tracta d'esbrinar el significat tal com ha estat assignat pel subjecte, al marge del seu valor "oficial". És un abordatge semàntic i no pragmàtic, perquè el significat és aïllat respecte a un subjecte, però no es fa dependre d'ell. Distingeix entre objectes d'actitud (noms o pronoms), termes avaluatius (adjectius, noms, adverbis) i connectors verbals. Una altra aproximació deguda a Osgood és l'**anàlisi de contingències**, en què cada mot es relaciona sistemàticament amb els que l'envolten i delimiten el seu context d'ocurrència.

Les anàlisis **estructuralistes** s'acosten als textos com a manifestacions superficials d'un sistema subjacent, en forma d'elements interrelacionats d'una certa manera. Aquest sistema és el que cal posar al descobert.

La **Q-anàlisi** també adopta un punt de vista relacional i el resol matemàticament. Una noció essencial és la de jerarquia de conjunts de cobertura, semblant a la de sistema de categories. El conjunt *jardí* cobriria els conceptes de gespa, flor, arbre, etc. Però *arbre*, al seu torn, també estaria regit pel conjunt *vegetal*. Per tant, en aquests conjunts els termes d'un nivell no tenen una relació d'exclusivitat respecte als del nivell superior. Cada terme es pot relacionar amb un o més termes que el cobreixen. Això diferencia aquest enfocament dels que se serveixen de categoritzacions tipus diagrames d'arbre, en què l'exclusivitat és total. Aquestes darreres són les que hem utilitzat en altres llocs del text.

Vegeu també

Sobre els diagrames d'arbre podeu veure l'apartat 2.2.1, "Condicions d'una classificació categorial de la conducta", i les dues figures que hi ha en l'apartat 2.2.2, "Estructura d'un sistema de categories", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Anàlisi de contingut amb orientació pragmàtica

La **perspectiva instrumental** de George i Mahl vol recollir les circumstàncies en què es va produir un text. Aquest tindria un valor eminentment instrumental, valor assignat a partir de la intenció amb què es va crear i de les conseqüències que provoca en el destinatari.

L'**anàlisi de l'expressivitat** (que no de l'expressió) investiga la influència de les emocions en la modulació del text. El seu camp natural d'aplicació són les transcripcions de llenguatge oral.

L'**anàlisi conversacional**, desenvolupat per Sacks, ja hem vist que es preocupa sobretot dels torns de la conversa com a mitjà per a controlar l'interlocutor i assolir els efectes buscats en ell.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi conversacional vegeu l'apartat 2.3 del mòdul "L'estudi qualitatiu de la interacció social i els grups" d'aquesta assignatura.

En l'àmbit anglosaxó, l'anàlisi de contingut s'orienta sovint en una direcció pragmàtica. El llenguatge, en l'estela de Wittgenstein i Austin, és entès com una forma d'acció capaç d'aconseguir efectes diferents per mitjà de diferents usos.

En l'àmbit francès, l'**anàlisi de l'enunciació** té en compte la relació de cada discurs amb el subjecte que l'ha produït i amb aquell al qual va dirigit.

Un autor de referència obligada en aquest camp com Krippendorf s'interessa per la dependència mútua entre les institucions i les comunicacions que aquestes llancen, modelades per determinades regles. És un enfocament **sistèmic-comunicacional**.

Com veieu, aquesta orientació pragmàtica de l'anàlisi de contingut és, en general, la que millor sintonitza amb l'enfocament comunicacional: els continguts es relacionen amb el subjecte, els seus efectes, el destinatari, el context...

3) Direccions de desenvolupament en el pla de l'oposició qualitatiu/quantitatiu. Ha de ser ja, en aquest punt de l'exposició, una noció de referència i ben fixada que els mètodes qualitatius proporcionen, sobretot, eines per a treballar amb la interpretació i el significat. Per consegüent:

Anàlisi de contingut qualitatiu

L'anàlisi de contingut genuïnament qualitatiu serà la que presenti una façana semàntica o pragmàtica, la que s'ocupi –valgui la redundància– d'autèntics continguts i no, o no tant, de les formes que els embolcallen.

En un terreny més operacional, aquesta anàlisi emprarà un recurs de clara filiació lingüística, com és la constatació de la **presència/absència** d'elements o trets, i es consagrarà a la construcció de taules o sistemes de semblances i diferències o a la cerca de nuclis generatius del text.

El que distingeix l'enfocament qualitatiu no és el rebuig incondicional de la quantificació, sinó la manera de fer les inferències: aquestes es deriven de la presència/absència d'alguna característica, no de la seva freqüència.

Anàlisi de contingut quantitatiu

Per contra, l'anàlisi de contingut quantitatiu es dedicarà amb preferència a estudiar les formes dels missatges o els textos, la seva organització interna, la distribució dels elements, etc.

En un terreny més operacional, aquesta anàlisi emprarà un recurs de clara filiació observacional i estadística com són les mesures de **frequència** d'elements o trets.

El que distingeix l'enfocament quantitatiu no és tant l'ús de la quantificació, sinó la manera de fer les seves inferències: aquestes es deriven de la freqüència d'una característica, no del fet que estigui present o absent del text o el context.

Exemple

Grawitz ens brinda un exemple prou il·luminador del que volem dir. Enmig de l'eufòrica propaganda nazi, i enmig d'un reguitzell d'èxits dels submarins alemanys, un locutor de ràdio d'aquesta nacionalitat va dir: "No som tan ingenus com per a especular sobre el futur basant-nos en aquestes victòries."

Si haguéssim categoritzat, durant mesos o anys, els missatges de ràdio i premsa a l'Alemanya de llavors, tal volta ni tan sols hauríem arribat a confegir una categoria de *missatge no triomfalista* o, si ho haguéssim fet, només n'hauríem comptabilitzat **un** cas, el de la frase esmentada.

Des d'un punt de vista freqüencial o estadístic el que va dir aquest locutor mancava d'importància, no era digne de tenir-se en consideració; en canvi, des d'un punt de vista qualitatiu, la frase es destacava sobre el fons triomfalista de la propaganda i adquiria relleu justament pel seu caràcter isolat, i ens avisava que potser era ja l'hora de prevenir els ciutadans sobre futures decepcions.

Vegeu M. Grawitz (1975). *Métodos y técnicas de las ciencias sociales* (Vol. II, p. 149). Barcelona: Hispano Europea

L'anàlisi de contingut adopta diverses direccions de treball: cap a l'emissor, receptor o missatge; cap a la sintaxi, la semàntica o la pragmàtica; cap a la freqüència o la presència/absència de trets.

4.3. Unitats d'anàlisi

En el que resta d'aquest mòdul, tractarem de donar una idea general dels procediments troncats de l'anàlisi de contingut, centrant-nos en l'aïllament d'unitats d'anàlisi i en la categorització.

Sobre un corpus textual, l'anàlisi de contingut aïlla unitats de registre textuais i contextuais i estableix la correspondència entre elles.

Sabem que, indefectiblement, les unitats d'anàlisi que utilitzarà l'anàlisi de contingut es localitzaran en el text, seran unitats textuais. Amb tot, caldrà afegir a aquest principi inicial que, atesa l'orientació qualitativa i interpretativa d'aquesta classe d'anàlisi, no solament necessitem unitats de registre en tant que purs "esdeveniments" o peces del text, sinó que també hem d'associar-les amb els seus contextos d'ocurrència, que són els que ens permetran atorgar-los un sentit. L'anàlisi de contingut qualitativa té, doncs, com a objectiu principal, relacionar sistemàticament unitats de text amb el seu context d'ocurrència i, a partir de les pautes de correspondència detectades, fer una interpretació.

Tot comptat i debatut, el registre d'informació per a una anàlisi d'aquesta mena s'adreçarà tant a **unitats textuais** com a **unitats contextuais**. Totes dues conformaran un registre complet d'anàlisi de contingut.

4.3.1. Unitats textuais

Les unitats textuais formen el nivell més elemental de referència, i el més molecular, de l'anàlisi. Tanmateix la seva petitesa té, com a límit, la pèrdua de significació. És a dir, almenys en una aproximació qualitativa, la unitat més petita ha d'oferir algun significat, per la qual cosa ja us podem avançar que aquest límit estarà en el mot. Per aquesta raó, aquestes unitats també s'anomenen de **rellevància o significació**.

Al marge d'això, les seves característiques i grandària depenen, com seria d'esperar, dels objectius de la recerca, de les mesures que, posteriorment, tenim la intenció d'emprar i de la mena d'inferències que volem dur a terme.

Les unitats textuais han de ser perfectament discernibles en tant que segments d'escriptura i s'han de poder relacionar entre elles.

Les més utilitzades són el **mot** i l'**oració**, però també es fa servir la **frase**, els **paràgrafs**, els **temes** (aquesta és de delimitació difícil) o fins i tot el **text sencer**.

4.3.2. Unitats contextuais

La unitat contextual o context mínim és el menor segment de text necessari per a interpretar una unitat textual. Les unitats textuais, per si mateixes, poden ser descrites, però no interpretades. Per a ser interpretades o per atribuir-los un significat cal posar-les en context, en relació amb l'entorn lingüístic o d'un altre tipus que les envolta i els és rellevant. Aquestes relacions poden ser de dues classes, **intratextuais** i **extratextuais**, per la qual cosa distingim dues classes de contextos corresponents a cada una.

Vegeu també

Sobre els contextos d'ocurrència podeu veure l'apartat 2.3.2, "La interpretació contextual", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

1) **Contextos intratextuals (o textuais a seques)**. Són aquells als quals es vinculen les unitats textuais dintre del mateix text; per tant, són enteses en l'entorn lingüístic, textual, que les conté, i que coincideix amb un segment d'escriptura que les precedeix i amb un altre que les segueix, de conformitat amb la pauta global d'interpretació contextual que ja hem proporcionat en el seu moment].

Consegüentment, aquests contextos poden tenir diferents amplituds, segons –per exemple– només abracin el mot anterior i el posterior, o els dos anteriors i els dos posteriors, o els tres anteriors i els tres posteriors, etc.

El context intratextual és el que prefereix l'estructuralisme i el que utilitzen les investigacions lingüístiques i semiòtiques.

Context precedent

En una transcripció d'entrevista, el context precedent de cada resposta del subjecte podria ser la pregunta prèvia de l'entrevistador, mentre que el consegüent es podria localitzar en la pregunta següent (si es tracta d'una entrevista oberta i en profunditat, que s'adapta sobre la marxa) o ser declarat absent (si es tracta d'un qüestionari rígid, que no pot rebre la influència d'allò que l'entrevistat).

En un diari, si prenem com a unitat textual l'anotació corresponent a cada data del calendari, el context precedent podria ser l'anotació del dia anterior i el consegüent, la de l'endemà.

2) **Contextos extratextuals**. Són aquells als quals es vinculen les unitats textuais des de dintre a fora del text. Aquests contextos corresponen a les circumstàncies en què el text es va confegir, a les seves condicions de producció. Els contextos extratextuals s'adiuen amb **unitats textuais relativament molars o grans**. Això és de sentit comú. En general, no sembla gaire prometedora relacionar l'ús d'un sol mot, per exemple, amb la crisi familiar enmig de la qual algú el va posar sobre el paper; sembla més fructífer lligar aquesta crisi a unitats temàtiques o a documents sencers. El context extratextual és el preferit pels estudis sociològics i per la crítica ideològica.

Aquestes unitats de registre de text i de context són codificades mitjançant símbols o notacions que permetin reconèixer-les i formen la base sobre la qual s'edificarà el futur sistema de categories o variables que permetran quantificar el registre, tal com veurem a continuació.

Les unitats textuais principals, mot i oració, són de tipus gramatical o formal; les unitats contextuais poden ser intratextuals i extratextuals.

Vegeu també

Sobre la pauta global d'interpretació contextual ja proporcionada podeu veure la figura de l'apartat 2.3.2, "La interpretació contextual", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

4.4. La categorització en l'anàlisi de contingut

Tancarem aquesta introducció a l'anàlisi de contingut amb algunes consideracions imprescindibles sobre la manera de treballar sobre el material textual mitjançant tècniques de categorització.

Les categories textuais o de contingut són les variables sobre les quals l'analista fa les seves inferències.

4.4.1. La categorització d'unitats de registre codificades

Com ja hem establert en el mòdul "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa", un sistema de categories és una classificació lògicament correcta del comportament. Podem aplicar el mateix principi, ara al text, en el cas d'un sistema de categories de contingut: aquest és, abans que res, una classificació del material textual. Els **critèris de classificació** utilitzats per a categoritzar un text estaran dictats, com sol ocórrer, pels objectius de l'anàlisi, però també per l'entorn teòric en què es mou el científic.

En termes generals, aquests criteris es poden considerar semiòtics o comunicacionals, malgrat que aquesta adscripció no sempre es faci explícita. Per tant, encaixen en el ventall d'orientacions de l'anàlisi de contingut ja enumerades abans. Compareu els criteris escollits en els dos exemples següents:

La primera classificació és de Berelson (un pioner de l'anàlisi de contingut) i Salter. Ordena els **objectius vitals** que posa de manifest el llenguatge de les telenovel·les i revistes populars.

1) Objectius afectius o "del cor"

- 1.1) Amor romàntic.
- 1.2) Matrimoni estable.
- 1.3) Idealisme.
- 1.4) Afecte i seguretat emocional.
- 1.5) Patriotisme.
- 1.6) Aventura.
- 1.7) Justícia.
- 1.8) Independència.

2) Objectius racionals o "del cap"

- 2.1) Capacitat de resoldre problemes concrets.
- 2.2) Promoció o progrés personal.
- 2.3) Diners i béns materials.
- 2.4) Seguretat econòmica i social.
- 2.5) Poder i dominació.

La segona és de Stewart i analitza continguts de la premsa americana distingint entre fets i **comentaris** i, dintre de cada una d'aquestes classes, separant diferents subcategories:

Vegeu també

Sobre sistema de categories podeu veure l'apartat 2.2.2, "Estructura d'un sistema de categories", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 4.2.2, "Direccions de desenvolupament", d'aquest mòdul didàctic.

Lectura recomanada

El treball és de 1946. Vegeu L. Bardin (1986). *Análisis de contenido* (p. 95). Madrid: Akal.

1) Fets

- 1.1) Fets presentats com a certs.
- 1.2) Fets presentats com a possibles.
- 1.3) Fets la certesa dels quals es valora per un judici.
- 1.4) Fets la incertesa dels quals és objecte de valoració.

2) Comentaris

- 2.1) Personals de l'autor o de la font directa de procedència.
- 2.2) Indirectes de l'emissor o font determinats.
- 2.3) Indirectes de l'emissor o font no determinats.
- 2.4) Citació directa de font determinada.
- 2.5) Citació directa de font no determinada.

4.4.2. Construcció d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut o AC

El procés de construcció d'un sistema de categories AC es pot posar en paral·lel amb el d'un sistema de categories conductual. Ja hem fet notar, però, que hi ha diferències entre ambdós processos i que aquestes no es poden menystenir, en tant que deriven de la naturalesa, també diferent, de la matèria primera sobre la qual treballen uns i altres sistemes: textos i registres narratius.

De fet, el material sobre el qual es construeix un sistema de categories AC no és el text en brut, sinó, com també hem vist, el registre d'unitats de text i context, preclassificades, cada una amb un codi (nombre, lletra) que ja l'adscriu a un tipus o classe. És a aquest conjunt de codificacions al qual se solen aplicar els criteris classificatoris.

Exemple

A continuació resumim el treball de Grawitz en relació amb la històrica campanya de la premsa francesa, amb vista al referèndum de 1961 sobre la independència d'Algèria.

Lògicament, l'objectiu del referèndum girava entorn de la proporció de respostes afirmatives/negatives. Moltes de les argumentacions dels articles i editorials als diaris es decantaven inequívocament per una d'aquestes dues possibilitats dicotòmiques, de manera que l'eix vertebrador i unificador del futur sistema de categories havia de ser, sens dubte, aquest: a favor del *no* o a favor del *sí*.

No obstant això, després d'examinar en detall els textos, es feia palès que hi havia matisos i contradiccions aparents: el *no* podia ser adduït tant per un autor d'extrema esquerra com per un d'extrema dreta o de dreta tradicional, mentre que el *sí* podia provenir de gent d'esquerra moderada, de dreta liberal, etc. A més, les argumentacions corresponents mostraven una assertivitat variable, amb més o menys entusiasme en la defensa del vot. Per acabar, alguns periodistes i polítics no prenién posició, o recomanaven l'abstenció, el vot en blanc o l'ajornament de qualsevol decisió relativa al tema de fons.

Vist això, un sistema de dues categories *sí/no* hauria resultat força rudimentari. Es va optar per una classificació que recollia els matisos i gradacions de la resposta abans al·ludides. Com a codis de registre i classificació, es podrien haver utilitzat els mateixos dígitos que encapçalen cada categoria o subcategoria (1.1.; 1.2.; etc.), encara que en realitat l'autora no ho fes així:

1) Resposta afirmativa

Lectura recomanada

Vegeu M. Duverger (1975). *Métodos de las ciencias sociales* (8a. ed., pp. 182-183). Esplugues de Llobregat (Barcelona): Ariel.

Vegeu també

Sobre el sistema de categories conductual podeu veure l'apartat 2.1.2, "L'observador no participant davant del flux significatiu del comportament", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

- 1.1) Entusiasta
- 1.2) Resignada
- 2) Resposta negativa
 - 2.1) D'esquerra
 - 2.2) De dreta
- 3) Abstenció
- 4) Llibertat de vot
- 5) Ajornament
- 6) No pren posició

Així, doncs, la classificació solucionava els problemes de diversitat de resposta segregant dos nivells en les dues primeres categories i afegint altres ítems a la dicotomia *si/no*. Les categories generals 1 i 2 representaven les dues direccions generals de l'argument (afirmatiu/negatiu), mentre que les subcategories 1.1, 1.2, 2.1 i 2.2 expressaven la intensitat o la posició dintre de cada una d'aquestes direccions.

Vegeu M. Grawitz (1975). *Métodos y técnicas de las ciencias sociales* (Vol. 2, pp. 167-168). Barcelona: Hispano Europea.

4.4.3. Estructura d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut o AC

L'estructura d'un sistema de categories AC ha de satisfer les exigències d'una classificació lògica, tal com les satisfien els sistemes de categories conductuals. Tanmateix, recordem que aquests darrers havien d'obeir dos tipus de regles, unes de semàntiques o conceptuals i unes altres de temporals i vinculades a la continuïtat del registre. En tots dos casos, però, el sistema havia de complir condicions d'exclusivitat i exhaustivitat que s'expressaven, això sí, de manera diferent en cada modalitat de regla.

Doncs bé, **en l'elaboració d'un sistema AC, les regles temporals d'exclusivitat i exhaustivitat no hi tenen cap paper**, en tant que condicions de la classificació.

- Les categories d'un sistema conductual són anotades **al llarg del temps**, dins d'una sessió i complint un pla de registre, per la qual cosa poden i deuen obeir a criteris d'organització temporal, com que dues categories no es puguin donar alhora o que no hi hagi intervals de registre buits.
- En canvi, quan la base de la categorització és un seguit d'unitats text en context, la classificació ha d'ordenar un material fins a cert punt estàtic, que no canvia; és la lectura la que introdueix el transcurs temporal, no el text en si.

En el cas de les transcripcions, aquesta distinció continua essent certa. Encara que la parla entre dos conversadors flueixi en el temps i hagi estat registrada progressivament al llarg d'una sessió, encara que les intervencions s'encavalquin, la transcripció apareixerà **ordenada seqüencialment i estabilitzada com a text**. Això sí: podrem utilitzar una codificació textual que ens indiqui quan hi ha interrupcions o encavalcaments, tal com es

Vegeu també

Sobre les condicions d'exclusivitat i exhaustivitat podeu veure l'apartat 2.2.1, "Condicions d'una classificació categorial de la conducta", del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

fa en l'anàlisi conversacional. A *fortiori*, podríem dir el mateix a propòsit de la transcripció de la parla d'un sol subjecte narrador.

En conseqüència, les categoritzacions AC només es regeixen per regles semàntiques o conceptuals d'**exclusivitat** i **exhaustivitat**. Malgrat tot, també la primera d'aquestes apareix sota una llum diferent que en els sistemes conductuals, ja que ara el seu compliment no és exigible en tots els nivells d'organització del sistema, sinó solament en el pròpiament categorial. Això fa que els sistemes AC no sempre adoptin íntegrament la forma de **diagrama en arbre**, sinó també –almenys parcialment– la de **trama combinatòria**. Expliquem aquesta peculiaritat a continuació.

- En un **diagrama en arbre** com els dels sistemes no AC o conductuals, un element d'un nivell superior (objecte d'estudi, categoria, subcategoria, indicador) es pot connectar amb un o més elements del nivell immediatament inferior (categoria, subcategoria, indicador, unitat de registre); però l'afirmació contrària és falsa: un element de nivell inferior només es pot vincular a un element del nivell immediatament superior; en concret, si és una subcategoria, un indicador o una unitat de registre, només s'enllaçarà a una de les categories que es troben immediatament per sobre d'ell. Aquesta pertinença única és la que garanteix l'exclusivitat en tots els nivells de l'estructura i evita que la classificació sigui inadequadament borrosa de cara al registre o la mesura. Aquesta mena de relacions són les que vam representar en les dues figures que hi ha en l'apartat 2.2.2 del mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" i, per descomptat, la que es posa de manifest en l'exemple de Grawitz que ha il·lustrat el punt previ.
- Al contrari, **els sistemes AC** poden presentar una estructura de tipus combinatòria en bastants casos, com de fet ja hem vist de passada al principi de l'exposició d'aquest tema. Això significa que un element de nivell inferior pot estar connectat a més d'un element del nivell immediatament superior; una unitat de registre, indicador o subcategoria es pot enllaçar amb dues o més categories per sobre d'ells.

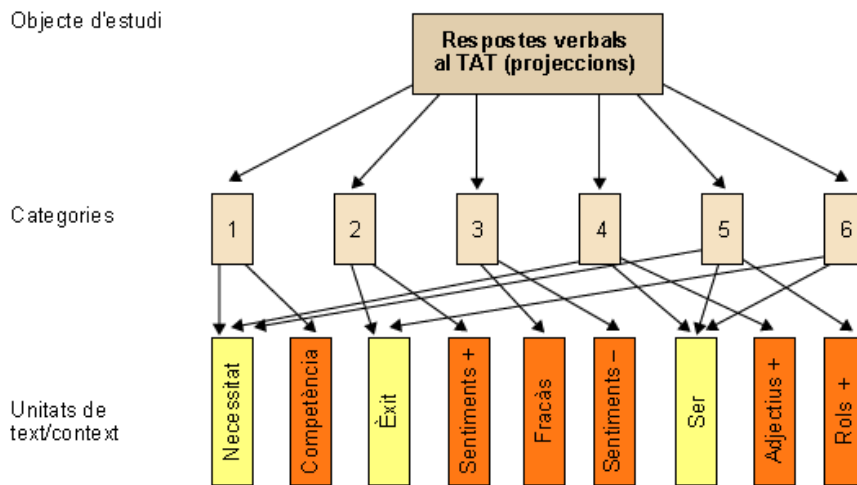
Per tant, aquesta llicència impedeix el compliment de la condició semàntica d'exclusivitat, car un mateix element pot ser contingut per més d'una classe de classificació. Però només ho impedeix en alguns nivells de la classificació i el nivell categorial sempre queda preservat. És a dir: la identitat de cada categoria és exclusiva però, en comptes d'assolir-se mitjançant l'exclusivitat dels elements que conté, aflora gràcies a l'exclusivitat d'una combinació determinada i singular d'aquells.

En la figura següent teniu esbossada aquesta relació multívoca que no fa més que calcar l'**organització jeràrquica del llenguatge**. En efecte, el sentit d'una frase no descansa en la possessió exclusiva d'uns mots, ni el d'un mot en una

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 4.2.2, "Direccions de desenvolupament", el quadre "Anàlisi de contingut amb orientació semàntica" i "Q-analysis" d'aquest mòdul didàctic.

col·lecció única i singular de fonemes o síl·labes. En un i altre cas, el que permet reconèixer-ne la forma conspícua i donar-li un significat és una combinació particular de components.

Estructura combinatòria de la categorització de les respostes en les imatges del TAT (test d'apercepció temàtica). El primer nivell, de l'objecte d'estudi a les categories, compleix la condició d'exclusivitat. El segon no la compleix perquè les unitats marcades en blau es connecten amb més d'una categoria d'ordre superior. Compareu la trama de fletxes amb les de les figures de l'apartat 2.2.2 del mòdul "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa". El sistema no s'ha representat en la seva totalitat.

Activitat

Tracteu de dibuixar un esquema semblant al de la figura anterior a partir de l'exemple que us proposem. Aquest no prové del camp de l'escriptura, sinó de la comunicació no verbal, però aquesta darrera de vegades regula els seus signes de manera similar al llenguatge, és a dir, mitjançant regles combinatòries.

Considereu el repertori simplificat següent de categories d'expressió facial centrades en *alegria*, *tristesa*, *sorpresa* i *neutra* o *no expressiva*.

- **Alegria:** celles alçades en l'extrem exterior o distal, comissures dels llavis alçades (celles+, llavis+).
- **Tristesa:** celles abaixades en l'extrem exterior o distal, comissures dels llavis abaixades (celles-, llavis-).
- **Ràbia:** celles alçades en l'extrem exterior, comissures dels llavis rectes (celles+, llavis0).
- **Neutra:** celles rectes, comissures dels llavis rectes (celles0, llavis0).

Un cop dibuixat l'esquema jeràrquic del sistema de categories, senyaleu quines parts satisfan el criteri d'exclusivitat semàntica i quines, no complint-lo, tenen entre elles relació combinatòria.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Bàsicament el que heu de fer és traslladar les quatre definicions anteriors de les quatre categories, fetes en quatre línies diferents segons les normes d'un text convencional, a un esquema o diagrama combinatori com el de la figura anterior. En aquest cas (i això ja és dir-vos molt), les regles combinatòries es donen només a nivell d'indicadors, igual que en la figura esmentada. Per tant es tracta, com

aquell qui diu, de copiar-la, substituint simplement les etiquetes de cada nivell, i tenint en compte –és clar– que el nombre de categories i indicadors no ha de ser necessàriament el mateix.

La construcció dels sistemes de categories d'anàlisi de contingut té la mateixa lògica que la dels conductuals, però, en els primers, les regles temporals no són pertinents i l'exclusivitat s'assoleix sovint de manera combinatòria.

Bibliografia

Bardin, L. (1986). *Análisis de contenido*. Madrid: Akal.

Delgado, J. M. i Gutiérrez, J. (1995). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales* (cap. 6, 10). Madrid: Síntesis.

Denzin, N. K. i Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of Qualitative Research* (cap. 16, 18, 24, 29). Thousand Oaks (Cal.): Sage.

Webb, E. T., Campbell, D. T., Schwartz, R. D., Sechrest, L., i Grove, J. B. (1981). *Non reactive measures in the Social Sciences*. Boston: Houghton. (Sobretot capítols 4 i 6).

Werner, O. i Schoepfle, G. M. (1987). *Systematic Fieldwork*. Newbury Park (Cal.): Sage. (Sobretot la primera part.)

Webs recomanats

(2000) *Infopolis 2 web site. Ergonomic Methods and Tools. Task Analysis Methods: Verbal Protocols*. University of Limerick. Recuperat el 14 de setembre de 2008 des d'<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/verbal.html>.

Pàgina centrada en material verbal en l'àmbit de la psicologia industrial i ergonòmica.

Colorado State University's Online Learning Environment (1993-2008). *Writing Guides. Content Analysis*. Recuperat el 21 d'agost de 2008 des d'<http://writing.colostate.edu/guides/research/content/pop2a.cfm>.

Panorama general sobre l'anàlisi de contingut.

Fawcett, J. (2006). The Roy Adaptation Model and Content Analysis. *Aquichan* 6 (1), pp. 34-37. Recuperat el 29 d'agost de 2008 des d'<http://biblioteca.unisabana.edu.co/revistas/index.php/aquichan/article/view/879/1658>.

Un exemple introductori d'anàlisi de contingut de respostes a entrevistes, presenta articulats els aspectes qualitatiu i quantitatiu de la tècnica en un estudi de naixements amb cesària.

Garson, G. D. *Narrative Analysis*. North Carolina State University, College of Humanities and Social Sciences. Recuperat el 28 d'agost de 2008 des d'<http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/narrativ.htm>.

Sobre aquesta orientació de l'anàlisi de contingut.

